

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Bakalářská práce

**Krásná Lípa v kontextu vývoje
textilního průmyslu (19. a 20. století)**

*Krásná Lípa in the Context of the Development
of Textile Industry (19th and 20th century)*

Anna Vašíčková

Praha 2017

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.

Poděkování

Děkuji panu docentu Šoušovi za nezměrnou trpělivost a rady, které mi poskytoval v průběhu psaní mé bakalářské práce. Za ochotnou pomoc při hledání pramenů a literatury děkuji archivářům Státního okresního archivu v Děčíně, Státního okresního archivu v Liberci, Archivu České národní banky, paní Kamile Liškové z rumburské pobočky Oblastního muzea v Děčíně, knihovnici Státního oblastního archivu v Praze PhDr. Marcelle Zdrubecké a panu Mgr. Karlu Jarolímkovi z Krásné Lípy. V neposlední řadě děkuji svým nejbližším za pomoc při pořizování fotografických příloh a finálních úpravách.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 21. srpna 2017

[vlastnoruční podpis]

.....

Anna Vašíčková

Klíčová slova

region severních Čech – textilní průmysl – město Krásná Lípa – textilní firmy – lokální podnikatelské elity

Key words

North Bohemian region – textile industry – Krásná Lípa – textile companies – local business elites

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce má za cíl přiblížit vývoj textilního průmyslu v Krásné Lípě v 19. a 20. století a jeho vliv na podobu města. Práce je členěna do tří kapitol. První kapitola pojednává o stavu literatury a pramenů dostupných k tématu textilnictví a historie Krásné Lípy. V druhé kapitole je nastíněna historie Krásné Lípy od středověku po současnost. Třetí kapitola je rozdělena na obecný vývoj textilnictví v českých zemích a severních Čechách a na vývoj textilnictví v Krásné Lípě a Krásném Buku. V této části je na vzorku několika firem zdokumentována místní textilní výroba, její rozsah, odvětví a vliv jejích představitelů na rozvoj města.

Abstract

Presented bachelor thesis aims to describe development of textile industry in Krásná Lípa in the 19th and 20th century and its influence on image of the town. The thesis is divided into three chapters. The first chapter is devoted to a character of literature and available sources to the subject of the textile industry and the history of Krásná Lípa. There is a brief look on the history of Krásná Lípa from the Middle Ages up to nowadays in the second chapter. The third chapter describes the general development of the textile production in the Czech lands and the North Bohemian region and the development of the textile industry in Krásná Lípa and Krásný Buk. The local textile production, its extent, branches and its influence on the town development is presented on a sample of several companies.

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Stav problematiky	10
3	Krásná Lípa – město na úpatí Lužických hor	14
3.1	Nástin historie Krásné Lípy ve středověku	14
3.2	Nástin historie Krásné Lípy v novověku.....	16
3.3	Nástin historie Krásné Lípy od povýšení na město.....	18
4	Severočeská textilní oblast a textilní průmysl v Krásné Lípě.....	24
4.1	Počátky textilní výroby v českých zemích.....	24
4.1.1	Lnářství	24
4.1.2	Soukenictví	26
4.1.3	Bavlna	27
4.1.4	Domácká práce	28
4.1.5	Manufaktury.....	29
4.2	Severočeská textilní oblast.....	30
4.3	Textilní průmysl v Krásné Lípě	34
4.3.1	Rodina Hielle a její společnosti	39
4.3.2	Další textilní podniky v Krásné Lípě a Krásném Buku	46
5	Závěr	61
6	Seznam pramenů a literatury	63
7	Seznam příloh	67
8	Přílohy.....	68

Seznam použitých zkratek

č. – číslo

fol. – folio

inv. č. – inventární číslo

kt. – karton

OŽK – Obchodní a živnostenská komora

roč. – ročník

s. – strana

SOA – Státní oblastní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

1 Úvod

Krásná Lípa je dnes známá jako brána do Národního parku České Švýcarsko a Chráněné krajinné oblasti Lužické hory. Turisté sem přijíždějí za krásnou přírodou, tradiční architekturou reprezentovanou podstávkovými domy, využívají zdejší ubytování, které jim poskytuje možnost vyrazit do přírody i do blízkých měst. Vedle upravené tváře moderního a službami vybaveného města, ale v Krásné Lípě stále zůstávají památky na její průmyslovou historii, která vedla k rozkvětu města v 19. století a připravila tak půdu k jeho další obnově ve století jedenadvacátém. Mezi tyto pozůstatky minulosti nepatří jen dnes rekonstruovaná obydlí původní honorace, ale i množství továrních objektů, pro něž v současnosti nemá město využití a které proto chátrají.

Předložená bakalářská práce má proto za úkol postihnout vývoj některých průmyslových podniků v historické části Krásné Lípy a v Krásném Buku, které dnes spolu se Zahradami, Vlčí Horou, Kamennou Horkou, Sněžnou, Kyjovem, Hely a Dlouhým Dolem tvoří město Krásná Lípa. Kromě zmapování jejich výroby si práce klade za cíl také postihnout další aspekty jejich provozu, např. export nebo technické vybavení. Dále by měla nastínit osudy některých představitelů místní podnikatelské elity, kteří ovlivnili podobu města.

Vzhledem k velkému množství firem, které v Krásné Lípě působily, není možné vylíčit historii každé z nich zvlášť, bylo proto potřeba využít metodu sondy. K výběru vhodných objektů přispěla i torzovitost archivního materiálu a celkový význam firmy. Přednost dostaly společnosti, jejichž majitelé byli propojeni rodinnými vazbami a bylo na nich tak možné ukázat i postavení jednotlivých členů rodiny.

Dále byla užita analýza k vyhodnocení informací získaných z dotazníků z roku 1939, které jsou součástí složek firem uložených ve fondu Obchodní a živnostenské komory Liberec a které tak mohou sloužit k částečné komparaci. Zároveň byly analyzovány údaje z ročenky *Compass. Finanzielles Jahrbuch*, které umožňují popsat rozsah a zaměření výroby.

Na základě matričních údajů bylo biograficky představeno několik významných osobností krásnolipského textilního průmyslu a jejich vzájemné rodinné vazby, které byly důležité i na obchodní úrovni.

Pro lepší vykreslení podmínek v textilním průmyslu v Krásné Lípě, k němuž není mnoho konkrétních zpráv, je práce pojata ve větší šíři. Po úvodu a kapitole věnující se stavu problematiky zkoumaného tématu následuje kapitola „*Krásná Lípa – město na úpatí*

Lužických hor“, která popisuje historii Krásné Lípy od jejího založení, přes povýšení na město až do moderní doby.

Stěžejní kapitolou práce je kapitola „*Severočeská textilní oblast a textilní průmysl v Krásné Lípě*“. Je rozdělena na několik podkapitol, které seznámí čtenáře s obecným vývojem textilnictví (lnářství, soukenictví, využívání bavlny, domácí práce, manufaktury), s vývojem v severočeské textilní oblasti a především s textilním průmyslem v Krásné Lípě. Tato podkapitola nastiňuje vývoj krásnolipského textilnictví, který předcházel průmyslové výrobě, další části se pak zaměřují na hlavní představitele továrního průmyslu ve městě. Věnuje se jak textilním firmám a společnostem, tak jejich majitelům a jejich osudům. Historie firem je dovedena až do poloviny 20. století, kdy byla většina z nich zlikvidována.

Součástí práce jsou i obrazové přílohy, které dokumentují historickou a současnou podobu vybraných továren a jiných architektonických objektů spojených s textilním průmyslem či jeho představiteli a zobrazují některé majitele firem.

2 Stav problematiky

Literatura

Textilní průmysl, který byl zásadní především v oblasti severního pohraničí, nebyl zatím uceleně zpracován. Dostupná literatura popisuje buď všeobecný vývoj textilnictví ve starší době, nebo je zaměřena na jinou geografickou oblast. Pro průmyslové období se soustřeďuje na příklad na oblast Liberecka nebo Frýdecko-Místecka. Údaje o textilní výrobě v Krásné Lípě se objevují v několika publikacích, kde jsou stroze shrnuty údaje o místních firmách spolu s mnoha dalšími firmami z regionu Šluknovska. Vlastní práce o textilní výrobě zaměřená pouze na město Krásná Lípa dosud nebyla vydána.

Pro zpracování kapitoly pojednávající o všeobecném vývoji textilnictví pro mě byly zásadní sborníky příspěvků k dějinám textilní a oděvní výroby *Z dějin textilu. Studie a materiály*. Podobně zaměřeným sborníkem je *Lnářský průmysl*, jehož články se orientují spíše regionálně. Období vývoje manufaktur dobře zpracoval Arnošt Klíma v *Manufakturním období v Čechách*¹ a Jaroslav Joza, jehož práce *Z minulosti textilního průmyslu v Libereckém kraji*², zachycuje vývoj nejen na Liberecku, ale i v oblasti Šluknovska a Rumburska. Přechodu k tovární výrobě se věnuje Jaroslav Purš v *Průmyslové revoluci v českých zemích*³.

K zachycení vývoje v severních Čechách může vedle již zmíněné Jozovy práce posloužit monografie Jana Němce *Obrázky z průmyslových dějin Šluknovska*⁴, z níž jsem zároveň čerpala informace o některých podnicích v Krásné Lípě. Podobně zaměřená je i *Historie a současnost podnikání na Děčínsku a Šluknovsku*⁵ od téhož autora a jeho kolegy Petra Jozy a kolektivní monografie *Po stopách textilních tradic. Imprese k historii v kraji textilu v Šluknovském výběžku a v jižní Horní Lužici*⁶. Všechny tyto publikace obsahují medailonky textilních firem a stručný vývoj textilnictví v dané oblasti. Některým aspektům výroby v Krásné Lípě, především jejím čelním představitelům, se věnují pasáže knihy Gabriely Jeřábkové *August Frind. Příběh akademického malíře*⁷, která pojednává o umělci, jenž byl úzce spjat s místní továrnickou elitou. Mezi práce zaměřené čistě na Krásnou Lípu

¹ Arnošt KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955

² Jaroslav JOZA, *Z minulosti textilního průmyslu v Libereckém kraji (Počátky tovární výroby ve vlnářském průmyslu v Liberci)*, Liberec 1958

³ Jaroslav PURŠ, *Průmyslová revoluce v českých zemích*, Praha 1960

⁴ Jan NĚMEC, *Obrázky z průmyslových dějin Šluknovska*, Rumburk 2012

⁵ Petr JOZA, Jan NĚMEC, *Historie a současnost podnikání na Děčínsku a Šluknovsku*, Žehušice 2012

⁶ Regina FRANZ, Vladimír MATIČKA, Iлона MARTINOVSKÁ, Hannelore PFAFF, *Po stopách textilních tradic. Imprese k historii v kraji textilu v Šluknovském výběžku a v jižní Horní Lužici*, Seifhennersdorf 2014

⁷ Gabriela JEŘÁBKOVÁ, *August Frind. Životní příběh akademického malíře*, Krásná Lípa 2016

patří dvě monografie Karla Jarolímka *K historii pletářské školy v Krásné Lípě*⁸ a *Letmý pohled do historie školství v Krásné Lípě ve světle obecného vývoje školství u nás*⁹, které kromě historie školství obsahují i mnoho informací o vývoji města, dostupné literatuře a v případě prvně jmenované i vývoj textilnictví v Krásné Lípě.

Komplexního zpracování historie se Krásná Lípa ještě nedočkala. K dispozici je starší dílo Franze Aloyse Mussika *Der Markt Schönlinde und dessen eingepfarte Ortschaften*¹⁰ z roku 1820 a kronika Roberta Lahmera *Gedenkbuch der Stadt Schönlinde*¹¹ z roku 1900. Obě tyto knihy věnují pozornost celkové charakteristice města, jejímu obyvatelstvu a historii. Z modernější literatury byla využita pro starší období práce Richarda Klose *Přehled dějin města Krásné Lípy s okolím do konce třicetileté války*¹², která je detailně zpracovaná a opatřená kvalitním poznámkovým aparátem. Pro mladší dobu posloužila poněkud strohá publikace, v podstatě brožura, místního kronikáře Václava Černíka a kolektivu *100 let města Krásné Lípy*¹³ vydaná k výročí města a v neposlední řadě i obě výše zmíněné monografie Karla Jarolímka.

Prameny

Základem pro vypracování předložené bakalářské práce byly prameny. Využity byly prameny archivní povahy a prameny statistické povahy.

Prameny archivní povahy

K archivním pramenům k tématu textilnictví je možné všeobecně konstatovat, že se často jedná o prameny torzovité, postihující toto odvětví útržkovitě. Původci těchto dokumentů zanikli, u firem, které se staly součástí většího národního podniku, došlo k záchraně části dokumentace, v ostatních případech byly písemnosti obvykle ztraceny. Z období existence společností se zachovalo naprosté minimum dokumentů. K sepsání této práce byly proto využívány archivní prameny spíše z období národní správy se snahou o hledání retrospektivních informací.

⁸ Karel JAROLÍMEK, *K historii pletářské školy v Krásné Lípě (příspěvek k poznání dějin této školy)*, Krásná Lípa 2004

⁹ TÝŽ, *Letmý pohled do dějin školství v Krásné Lípě ve světle obecného vývoje školství u nás*, Krásná Lípa 2003

¹⁰ Franz Aloys MUSSIK, *Der Markt Schönlinde und dessen eingepfarte Ortschaften*, Praha 1820

¹¹ Robert Lahmer, *Gedenkbuch der Stadt Schönlinde*, Česká Lípa 1900

¹² Richard KLOS, *Přehled dějin města Krásné Lípy s okolím do konce třicetileté války*, Krásná Lípa 1997

¹³ Václav ČERNÍK a kol, *100 let města Krásné Lípy*, Krásná Lípa 1970

Nejdůležitějším materiálem byly složky po válce likvidovaných textilních podniků z archivního fondu *Okresní národní výbor Rumburk (1945–1960)*¹⁴ uloženého ve Státním okresním archivu v Děčíně. Tento materiál umožňuje nahlédnout do fungování podniků v národní správě, obsahuje korespondenci národních správců s Okresním národním výborem v Rumburku a Fondem národní obnovy, zprávy národních správců o stavu výroby, počtech zaměstnanců a strojního vybavení.

Dalším podstatným pramenem byly archiválie z fondu *Obchodní a živnostenská komora Liberec (1851–1949)*¹⁵ Státního oblastního archivu v Litoměřicích, který je uložen ve Státním okresním archivu v Liberci. Ze složek společností zapsaných u Obchodní a živnostenské komory je možné vyčíst údaje o době jejich vzniku, majitelích, zaměření výroby, případně i počet zaměstnanců v určité době.

Ke zpracování medailonků podnikatelů byly využity matriky narozených, oddaných a zemřelých ze *Sbírky matrik Severočeského kraje (1558–1949)*¹⁶ Státního oblastního archivu v Litoměřicích.

K nástinu historie města byla využita nepublikovaná kronika uložená v archivním fondu *Archiv obce Krásná Lípa (1839–1942)*¹⁷ ve Státním okresním archivu Děčín, která je po digitalizaci přístupná on-line.

Prameny statistické povahy

Údaje o oborech textilní výroby poskytují ročenky *Compass. Finanzielles Jahrbuch*¹⁸. Pro tuto práci byly využity ročenky dostupné v příruční knihovně Archivu České národní banky, který disponuje jednou z nejucelenějších řad *Compassu* v České republice. Je možné zde dohledat firmy podle odvětví jejich výroby, u některých z nich jsou informace o majitelích, počtech zaměstnanců, pobočkách, exportu, strojním vybavení, bance, u níž měla firma zřízené konto nebo o telefonním a poštovním kontaktu. Na základě těchto údajů je možné provést zaměření výroby v jednotlivých letech.

Periodický tisk

Z periodického tisku byl využit článek o smrti Karla Hielle publikovaný v deníku *Bohemia* dne 18. listopadu 1891.¹⁹

¹⁴ SOkA Děčín, *Okresní národní výbor Rumburk (1945–1960)*, NAD 1003

¹⁵ SOkA Liberec, *Obchodní a živnostenská komora Liberec (1851–1949)*, NAD 782

¹⁶ SOA Litoměřice, *Sbírka matrik Severočeského kraje (1558–1949)*, NAD 856

¹⁷ SOkA Děčín, *Archiv obce Krásná Lípa (1839–1942)*, NAD 354

¹⁸ *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1911–1944*, Vídeň, Praha 1911–1944

¹⁹ *Bohemia*. Vídeň, listopad 1891, roč. 64, čís. 317.

Internetové zdroje

Ke zpracování historie Krásné Lípy a textilního průmyslu v roce 1945 byly využity vzpomínky Rudolfa Bičíště²⁰, které byly kdysi zveřejněny v krásnolipském půlměsíčníku Vikýř. Dalším údajům o konci druhé světové války se věnují internetové stránky zaměřené na historii a kulturu „Tolštejnského kraje“.²¹

Informace o památkově chráněných objektech na území Krásné Lípy jsou přístupné v Památkovém katalogu Národního památkového ústavu.²²

Historii varnsdorfského národního podniku ELITE sepsal Milan Kopecký, dostupná je na internetových stránkách akciové společnosti ELITE.²³

²⁰ Rudolf BIČIŠTĚ, *Vzpomínka na čtyři letní měsíce roku 1945*, přístupné z: <<http://www.zwittau.cz/WEB/biciste.htm>>

²¹ <http://www.tolstejnsky-kraj.cz/index.php?p=351>

²² <http://pamatkovykatalog.cz>

²³ Milan KOPECKÝ, *Elite. Historie a současnost*, přístupné z: <<http://elite-cz.cz/Historie-a-soucasnost/1353.html>>

3 Krásná Lípa – město na úpatí Lužických hor

3.1 Nástin historie Krásné Lípy ve středověku

Město Krásná Lípa, které má dnes necelých 3500 obyvatel²⁴, se nachází ve Šluknovském výběžku v Ústeckém kraji v okrese Děčín na horním toku řeky Křinice.

Přesný rok vzniku osídlení na území Krásné Lípy neznáme. K jejímu vzniku se váže pověst, kterou otiskl v roce 1960 v Krásnolipském zpravodaji místní kronikář Václav Černík v tomto znění: „*Před více než 700 lety rozprostíral se v těchto místech hluboký a těžko proniknutelný prales. Celý prostor ohraničený Lužickými horami až k hranicím nazýval se Zagost (Záhvozdi). Severovýchodně města Krásné Lípy pramenil od pradávna potok, který nazýváme Křinice. Tento potok protéká městem směrem na západ a vine se krásným údolím za hranice a u města Šandavy se vlévá do Labe. Od Šandavy podél potoka vedla stará kupecká stezka na východ do českého královského města Žitavy. Uprostřed této stezky byla již tehdy nevelká mýtinka, v jejímž středu rostla mladá košatá lípa. Lid přivolaný českým králem přicházel po stezce a hledal místo, kde by bylo možno vybudovat nové sídliště. Přicházeli sem lidé z dalekých krajin. Jedna tlupa lidí vyvolila si místo nového sídliště na zmíněné mýtince a nazvala jej podle pěkně urostlého stromu Krásná Lípa (Šenlinda).*“²⁵

První zmínka pochází až z 27. ledna 1361 ve spojitosti s odchodem místního faráře Jindřicha do Rumburka a příchodem faráře Mikuláše.²⁶ Příchod obyvatel do oblasti, kde se dnes nachází Krásná Lípa, Krásný Buk, Křečany, Rumburk, Varnsdorf a Jiříkov je spojen s vnější kolonizací z území dnešního Německa přibližně v druhé polovině 13. století²⁷. Území, na němž vznikla Krásná Lípa, patřilo Ronovcům. Sousedilo na východě s Žitavskem, které bylo také v držení Ronovců, a na západě s majetkem Markvarticů. Statky Ronovců se rozkládaly od Českolipska až po Šluknovsko a Honštejnsko (Hohnstein). Stejně jako Varnsdorf, Rumburk a Žitavsko spadala Krásná Lípa po církevní stránce pod správu pražské diecéze (od roku 1344 arcidiecéze), zatímco ostatní části Šluknovského výběžku v majetku Ronovců spolu s Honštejnem podléhaly míšeňské diecézi.²⁸ Ve 14. století patřila Krásná Lípa, Krásný Buk, vesnice v oblasti dnešního Podluží a Varnsdorfu pánům z Lipé, kteří byli rozrodem Ronovců.²⁹

²⁴ Počet obyvatel k 1. 1. 2017 byl 3478 osob.

²⁵ Václav ČERNÍK, *Z historie Krásné Lípy*, in: Krásnolipský zpravodaj, květen 1960, nestránkováno.

²⁶ *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiecesim I/1*, s. 145.

²⁷ Richard KLOS, *Přehled dějin města Krásné Lípy s okolím do konce třicetileté války*, s. 7.

²⁸ tamtéž, s. 8-9

²⁹ tamtéž, s. 11

Krásnolipská rychta se nacházela na severní straně dnešního Křinického náměstí, na místě domu č. p. 12 (dnes lékárna). Mezi práva, která mohla rychtáři již od počátku náležet, patřilo právo na prodej soli a jiného zboží, dále právo na provoz krčmy a na lov zajíců a drobné zvěře. V pozdější době se přidalo právo na mlýn a pilu. Rychtář disponoval lenním statkem, jenž byl osvobozen od robot a dávek, a přidatným statkem.³⁰

Přibližně stejné stáří osídlení jako Krásná Lípa má i vedlejší osada, dnes součást Krásné Lípy, Krásný Buk. Na tomto místě vyrostl ve 13. století hrad, který měl podle jedné z verzí místní pověsti pamatovat vznik Krásné Lípy.³¹ Vedle této pověsti existuje ale i hypotéza, že Krásný Buk nemohl být starší než Krásná Lípa, protože ta by pak vznikla jen jako jeho součást a nenesla by jiné jméno.³² Krásná Lípa byla nicméně v následujícím období v pramenech uváděna jako příslušenství Krásného Buku.

V roce 1319 vyměnil Jindřich z Lipé s králem Janem Lucemburským Žitavsko s Ronovem a Ojvínem a Krásný Buk s jeho panstvím za statky ležící na Moravě. Tím se Krásná Lípa i Krásný Buk dostávají do rukou českého krále.³³

Poté Krásný Buk získali Vartenberkové, snad jako kompenzaci za smrt Jana z Vartenberka během války roku 1316, kdy stál po boku Jindřicha z Lipé, jenž později využil svého vlivu na krále a Krásná Lípa se tak stává majetkem synů zesnulého Jana z Vartenberka.³⁴ Z rukou Vartenberků někdy kolem roku 1400 přechází Krásná Lípa jako součást Tolštejnského panství³⁵ do rukou Hynka Berky z Dubé, který měl již od dětství v držení Honštejnsko, Šluknovsko a Rumburk a později i Českou Kamenici, Chřibskou a Benešov nad Ploučnicí s hradem Ostrým.³⁶

Během husitských válek stáli Berkové na straně krále a proti husitům měli podporu lužického Šestiměstí. Husitské výpady ale směřovaly spíše do bohatší Lužice a Krásné Lípy se příliš nedotkly. Za správcovství Jiřího z Poděbrad a vlády Ladislava Pohrobka došlo k sporům o majetek mezi Berky z Dubé a Vartenberky, což vyústilo v odsouzení Albrechta Berky z Dubé k trestu smrti a dobytí hradu Tolštejn Jiřím z Poděbrad. Majetek pak získali Vartenberkové, kteří roku 1471 prodali tolštejnsko-šluknovské panství saským vévodům. Tím se dostává panství na krátkou dobu do rukou zahraničního majitele. Zemský

³⁰ tamtéž, s. 22

³¹ V. ČERNÍK, *100 let města Krásné Lípy*, s. 3.

³² R. KLOS, *Přehled dějin města*, s. 14.

³³ tamtéž, s. 26

³⁴ tamtéž, s. 27

³⁵ Hrad Tolštejn tyčící se nad Jiřetínem pod Jedlovou je poprvé zmiňován roku 1337. Sloužil k ochraně cesty z Čech do Lužice. Mezi jeho první majitele patřili Vartenberkové a Šlejnicové. Za třicetileté války byl vypálen a zůstala z něj zřícenina.

³⁶ R. KLOS, *Přehled dějin města*, s. 29.

sněm ale nikdy nepovolil tento stav zapsat do desk zemských a po neúspěšné snaze saských vévodů odtrhnout toto území od českých zemí, ho i vzhledem k jeho ekonomické neprosperitě roku 1481 prodali Haugoldovi ze Šlejnic, který měl jako jejich maršálek dále hájit saské zájmy na tolštejnsko-šluknovském panství.³⁷

Krásná Lípa byla ve středověku chudší než například blízký Rumburk. Byla to vesnice, jejíž obyvatelstvo se živilo převážně zemědělstvím. Místní farář odváděl ve 14. století nižší desátky než farář v Rumburku nebo Varnsdorfu a v některých letech mu byly desátky pro chudobu odpuštěny úplně.³⁸

3.2 Nástin historie Krásné Lípy v novověku

Rod Šlejniců měl pozitivní vliv na rozvoj panství. Zajímali se o hornictví, což se projevilo založením městečka Jiřetín pod Jedlovou (Sankt Georgenthal), kde byly objeveny stříbrné rudy. Podle místních názvů se dá usuzovat na dolování i v oblasti Kyjova (německý název Khaa odvozený od staršího In der Kawe – die Kawe byl přístřešek nad důlní šachtou) a v Dlouhém Dole, kde se nachází štola.³⁹

Z doby okolo roku 1475 a z roku 1566 se dochovaly soupisy počtu sedláků, chalupníků a domkářů v Krásné Lípě a Krásném Buku. V Krásné Lípě stoupl počet sedláků mezi těmito lety o osm z 27 na 35 sedláků s 16 potahy (tedy jen polovina vlastnila voly nebo koně). V Krásném Buku zůstal počet 4 sedláků. Chalupníků v Krásné Lípě přibylo z jednoho na tři, v Krásném Buku pak bylo v roce 1566 napočítáno pět chalupníků. Pro rok 1475 záznam není. Domkáři nebyli v prvním soupisu zjišťování, ve druhém bylo v Krásné Lípě 73 domkářů a v Krásném Buku 5 domkářů. Krásnolipští domkáři obsadili obecní nivu kolem Křinice. Nízký počet domkářů v Krásném Buku je dán především komplikovanějším terénem, který neumožňoval větší růst obce.⁴⁰

Začátkem 16. století se ze Saska rozšířilo na šlejnické panství augsburské vyznání, které bylo nejprve potlačováno, ale po smrti Arnošta ze Šlejnic, který byl proboštem svatovítského dómu, začalo být tolerováno. Krásná Lípa se stala luteránskou a od roku 1550 měla vlastního pastora.⁴¹

Panství bylo rozděleno roku 1566 mezi několik synů Jiřího ze Šlejnic a Krásná Lípa se tak stala součástí rumburského panství, které získal Jindřich, nejmladší syn Jiřího. Pak došlo k několika prodejům, až se Krásná Lípa stala majetkem Vartenberků, kteří vlastnili

³⁷ Robert LAHMER, *Gedenkbuch der Stadt Schönlinde*, s. 10-15.

³⁸ R. KLOS, *Přehled dějin města*, s. 30.

³⁹ tamtéž, s. 34

⁴⁰ tamtéž, s. 35-36

⁴¹ tamtéž, s. 37

panství Česká Kamenice. Roku 1613 prodali Vartenberkové své panství Vchynským z Vchynic a Tetova.⁴²

Třicetiletá válka přinesla Krásné Lípě kromě několika změn majitelů, které se odehrály v rámci rodu, jenž již začal používat jméno Kinští, i několik průchodů vojsk vesnicí spojené s rabováním. Po skončení války přišel v důsledku nedostatku katolických duchovních krásnolipský kostel o svého faráře a Krásná Lípa pozbyla svého postavení farnosti. Roku 1651 byla začleněna do farnosti Chřibská a bohoslužby se tu konaly pouze jednou za tři týdny.⁴³

Začátkem 18. století začala Krásná Lípa prosperovat díky rozvoji textilního průmyslu. Vynikala především svými nitěmi, přízí a plátny. To vedlo k jejímu povýšení na městys (městečko „ad bonum comercii“) v roce 1731.⁴⁴ Detailnější vývoj Krásné Lípy v tomto odvětví je zachycen v následující kapitole.

S rozvojem řemesel souvisí i povolení týdenních trhů na plátno a dobytek, které se tu směly konat od roku 1733. O šest let později vznikl tzv. sedmicech, který sdružoval koláře, truhláře, bednáře, klempíře, sklenáře, kováře a nožíře.⁴⁵

Zatímco v roce 1713 měla Krásná Lípa spolu s Krásným Bukem, Kyjovem a Hely 1113 obyvatel⁴⁶, v roce 1770 bylo při číslování domů zjištěno v Krásné Lípě téměř 2000 obyvatel a očíslováno 313 domů.⁴⁷

V závěru napoleonských válek procházely armády přes Rumbursko. Jako první se objevila ustupující francouzská armáda v Rumburku (18. srpna 1813), vzápětí následovala ruská armáda, která působila od 21. září 1813 i v Krásné Lípě v počtu asi 22 000 mužů pod velením generála Markova. Jednalo se o předvoj, který následovala carská armáda, která na rozdíl od předvoje disponovala děly.⁴⁸

První lékař, chirurg František Zillich⁴⁹, se v Krásné Lípě usadil 1784. Lékárna byla otevřena o 32 let později. Kromě funkce lékárny plnila částečně i funkci pošty, protože zde byla soustředěována korespondence obyvatel a lékárník ji posílal dvakrát týdně po poslu do Rumburka. Příchozí poštu pak opět rozdělával místním adresátům. Poštovní úřad zde působil až od roku 1836, poštovní úřad od roku 1866 a telegrafní úřad od roku 1864, kdy se také

⁴² R. KLOS, *Přehled dějin města*, s. 35.

⁴³ tamtéž, s. 39

⁴⁴ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 7.

⁴⁵ tamtéž, s. 8

⁴⁶ Údaj zaznamenaný farním úřadem v Chřibské.

⁴⁷ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 7-8.

⁴⁸ tamtéž, s. 8

⁴⁹ Lékařský rod Zillichů sídlil v domě U Frindů, dnes nejstarším domě na Křinickém náměstí. Františkův potomek Phillip zahájil jako první v Čechách roku 1801 očkování proti černým neštovicím (Vikýř, č. 501, roč. 2015, s.1).

Krásná Lípa ocitla na trase poštovní linky Rumburk-Děčín, takže pošta zde byla doručována denně.⁵⁰

V 19. století byla také vybudována říšská silnice z Rumburka přes Krásnou Lípu do Děčína (1819), silnice z Krásné Lípy do Mikulášovic (1839 – 1841) a silnice na Studánku (1864).⁵¹

Další spojnici s okolními obcemi se stala železnice. Krásnou Lípu ležící na trati České severní dráhy z Bakova nad Jizerou do Rumburka projel první vlak 16. ledna 1869⁵².

3.3 Nástin historie Krásné Lípy od povýšení na město

Krásná Lípa byla povýšena na město 5. června 1870 dekretem císaře Františka Josefa I. Důvodem k povýšení byl vzkvétající textilní průmysl. Město získalo všechna práva, která z tohoto povýšení vyplývala.⁵³

V roce 1871 se stala Krásná Lípa školním okresem. První škola vznikla v Krásné Lípě patrně již v 16. století, písemné zmínky jsou ale až o školní budově, která měla stát v jihozápadním rohu dnešního náměstí, a o školním pozemku, který je zachycen na plánu Johanna Vattera zachycujícím stav k roku 1654.⁵⁴ V letech 1870 – 1871 vznikla nová školní budova, která tomuto účelu slouží dodnes.⁵⁵ Stará budova školy se poté stala sídlem radnice, pošty, telegrafního úřadu, finanční stráže, četnické stanice a spořitelny.⁵⁶

Kromě normální školy fungovala v Krásné Lípě od roku 1875 c. k. odborná škola pletářská, která za svůj vznik vdělila finanční podpoře místních továrníků Carla Dittricha a rodině Hielle ve výši 8000 zlatých. Již předtím zde však působila nedělní řemeslnická škola, která sloužila ke vzdělání v oblasti textilního průmyslu.⁵⁷

K dalším změnám podoby města patří vybudování nového hřbitova. Starý v těsném sousedství kostela byl již prostorově i hygienicky nevyhovující, proto byl roku 1881 vybudován nový hřbitov na pozemku o výměře 4000 sáhů, který městu věnoval továrník Carl Dittrich s podmínkou, že hřbitov bude sloužit pro všechny konfese.⁵⁸

⁵⁰ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 8-9.

⁵¹ tamtéž, s. 9

⁵² Jedná se o první veřejnou jízdu. První služební jízda proběhla již 25. 10. 1868.

⁵³ tamtéž, s. 11

⁵⁴ Karel JAROLÍMEK, *Letmý pohled do historie školství v Krásné Lípě ve světle obecného vývoje školství u nás*, s. 25.

⁵⁵ tamtéž, s. 36

⁵⁶ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 11.

⁵⁷ K. JAROLÍMEK, *K historii pletářské školy v Krásné Lípě*, s. 17.

⁵⁸ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 11.

Svůj znak získalo město roku 1893. Jeho autorem se na žádost městského zastupitelstva stal místní malíř August Frind. Znak Krásné Lípy v jeho provedení je dodnes k vidění na budově staré radnice na náměstí. Ve zlato-červeně kosmo děleném štítě nahoře vykořeněná lípa přirozené barvy, dole zlatě oděná postava Spravedlnosti držící v pravici vztyčený stříbrný meč se zlatým jílcem a v levici zlaté váhy, sedící na zprava vynikajícím kamenném stolci přirozené barvy na dvou stupních, za jehož dolním stupněm vyrůstá vlevo lipová ratolest s pěti listy přirozené barvy.⁵⁹ Spravedlnost i lípa se již dříve střídaly na pečetích města, kde se lípa zobrazovala i v počtu tří stromů.⁶⁰

Elektrické osvětlení začalo ve městě fungovat od roku 1894, kdy byla postavena elektrárna.⁶¹

Další stavbou, na níž se finančně podílela rodina místního továrníka Dittricha, byla všeobecná městská veřejná nemocnice císařovny Alžběty postavená v letech 1897 – 1898. Na její stavbu přispěl Carl Dittrich mladší, jeho tři sestry a jejich matka Theresie Dittrichová, rozená Mayová částkou 50 000 zlatých. Carl Dittrich se pak zasloužil především o vybavení interiéru. Její chod personálně zajišťovaly Milosrdné sestry Karla Boromejského, jejichž kongregace nemocnici od města obdržela. Kapacita byla v době vzniku 40 lůžek.⁶²

Ke katolickému kostelu nad náměstím přibyl roku 1901 starokatolický⁶³ kostel naproti novému hřbitovu, který měl uspokojit místní starokatolickou menšinu. Chrám Spasitele byl postaven v novogotickém slohu a vysvěcen byl biskupem Milošem Čechem, bratrem básníka Svatopluka Čecha.⁶⁴ Starokatolická církev zde působila od roku 1890, zprvu jako filiální obec farnosti Varnsdorf, od roku 1908 potom jako samostatná farnost, která zanikla 28. července 1946. Farnosti byly při jejím vzniku přifařeny filiální obce v Rumburku a Děčíně-Podmoklech. Kostel po první světové válce využívala pro své potřeby i německá evangelická církev. Po odsunu Němců začal kostel chátrat a nebyl již dále využíván k sakrálním účelům. Roku 1971 byl zbořen.⁶⁵

⁵⁹ Oficiální blason znaku podle listiny předsedy poslanecké sněmovny, již byl 22. dubna 2002 Poslaneckou sněmovnou PČP udělen městu prapor.

⁶⁰ Gabriela JEŘÁBKOVÁ, *August Frind. Životní příběh akademického malíře*, s. 50.

⁶¹ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 12.

⁶² G. JEŘÁBKOVÁ, *August Frind*, s. 58-59.

⁶³ Starokatolická církev působila v Českých zemích od 70. let 19. století, a to především v oblasti severních Čech v komunitě německých průmyslníků. Jejím sídlem se stal Varnsdorf, kde sídlil její biskup od roku 1897 až do roku 1995, kdy se biskupství přestěhovalo do Prahy.

⁶⁴ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 12.

⁶⁵ Zdeněk R. NEŠPOR, *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a Slezska*, s. 242.

V souvislosti s nařízením ministerstva vnitra z 23. října 1903 došlo k jednotnému číslování domů a 24. listopadu 1904 bylo schváleno připojení dosavadních osad k městu.⁶⁶

Roku 1910 byla postavena vodárna a do obce byl zaveden vodovod. Zdrojem byla voda z hory Jedlová.⁶⁷

První světová válka zasáhla Krásnou Lípou především v podobě odvodů místních mužů, nedostatku potravin a uhlí a občasným pobytem některé z vojenských jednotek. Obyvatelé pořádali pro vojáky sbírky ošacení a lesních plodů.⁶⁸ Na konci války prošli Krásnou Lípou z Rumburku na Rybníště vojáci bývalého 7. dělostřeleckého pluku, kteří se účastnili rumburské vzpoury. Část z nich zde dokonce obsadila vlak.⁶⁹

V prvním roce existence Československé republiky se projeví národnostní problémy. Německé obyvatelstvo, které tvořilo většinu krásnolipské populace, protestovalo proti příslušnosti k československému státu. Do stávek se zapojily i německé školy. Podobně jako v jiných příhraničních obcích zasahovalo i v Krásné Lípě v roce 1919 československé vojsko.⁷⁰

Vedle Němců žila v Krásné Lípě za první republiky i česká menšina. Vesměs se jednalo o státní úředníky, příslušníky finanční stráže, četníky a poštovní zaměstnance a jejich rodiny. V městském zastupitelstvu měli jednoho zvoleného zástupce a jejich kulturní život sestávající například z divadelního a hudebního kroužku nebo kabaretních večírků byl propojen s Čechy z Rumburku či Rybníště. České děti mohly v Krásné Lípě navštěvovat českou obecnou školu, za dalším vzděláním ale musely do okolních měst.⁷¹

Podle údajů z roku 1938 žilo v Krásné Lípě 183 Čechů. Právě oni se stejně jako němečtí komunisté a sociální demokraté stali v září 1938 terčem útoků místní henleinovské mládeže. Český obyvatel Karel Kalvoda na tyto události vzpomínal následovně: „*Dne 5. září v 10 hod. večer začaly všechny továrny a továrničky houkat poplach. Z nádraží jsme volali na četnickou stanici, neboť jsme nevěděli, co se děje. Domnívali jsme se, že snad*

⁶⁶ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 12-13.

⁶⁷ tamtéž, s. 13

⁶⁸ SOkA Děčín, fond Archiv města Krásná Lípa, inv. č. 31, *Kronika města Krásná Lípa*, fol. 103-125.

⁶⁹ Rumburská vzpoura vypukla 21. května 1918. Jejím jádrem bylo 71 vojáků, kteří se vrátili ze zajetí na východní frontě a měli být znovu nasazeni do boje. Postupně se k nim připojilo až 1000 vojáků z Rumburku a společně chtěli táhnout přes Nový Bor, Českou Lípou a Mladou Boleslav na Prahu, kde by ukončili válku. U České Lípy byli však přemoženi, zajati a po vojenských soudech bylo 10 hlavních aktérů v Novém Boru a Rumburku popraveno. Dalších 560 vzbouřenců bylo odsouzeno k žaláři a posláno do Terezína. Tomáš RICHTER, *Rumburská vzpoura a ohlas na ni v české historiografii a literatuře*. Pardubice 2008, s. 2-3.

⁷⁰ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 13.

⁷¹ Stanislav STRAŠIL, *Z mých vzpomínek*, in: Krásnolipský zpravodaj, květen 1960, nestránkováno.

mají ordnéři⁷² cvičení a měli jsme pravdu. Asi 1000 ordnéřů se sešlo a chodilo od jednoho domu ke druhému, kde bydleli Češi nebo němečtí komunisté a chtěli, abychom se vystěhovali. Toto trvalo 14 dnů, pokaždé v jinou noční dobu.“ I když byli zaměstnanci na nádraží vyzbrojeni, nebylo jim dovoleno zbraně použít. Dne 22. září obsadili ordnéři četnickou stanici i nádraží. „Po páté hodině navečer pochodovala celá rumburská posádka, na konci tři tanky, po silnici na Rybníště. Dívali jsme se na ně, vedle nás stál u každého ordnéř a nesměli jsme se ani hnout. Věděli jsme již, že odchází a bylo nám všelijak. Ještě týž den večer se většině z nás podařilo utéci na Jedlovou. Dne 24. září jsme se hlásili dva v Hradci Králové na ředitelství, kde na nás hleděli jako na zjevení. Tam vůbec netušili, že celé Rumbursko je již zabráno.“⁷³

Krásná Lípa se tak stala součástí Říšské župy Sudety, vládní obvod Ústí nad Labem, venkovský okres Rumburk. V průběhu války byli do místních továren posíláni Češi z Protektorátu. Někteří z nich zde po válce zůstali a pomohli s převzetím správy města do českých rukou. Další pracovní silou byli váleční zajatci, mezi něž patřili Rusové, Francouzi, Holanďané nebo Dánové. O přítomnosti vojáků cizích vojsk svědčí i hrobka na místním hřbitově, v níž jsou pohřbeni Rus Alexandr Perejaschkin († 28. 2. 1943), neznámý zajatec († 1943), Italové Revecna Berto († 9. 7. 1944) a Ziega Arget († 18. 8. 1944), Angličan Wilson (zastřelen 8. 5. 1945), Francouz Artmann Lurg (zastřelen 8. 5. 1945), Polák Gryczko Milczystan († 12. 5. 1945) a Ukrajinec Jan Boris (zastřelen 16. 5. 1945).⁷⁴

Ještě na konci druhé světové války docházelo na území Krásné Lípy a v jejím okolí k bojům. Městem procházel polský 35. pěší pluk. Dne 9. května 1945 byla Krásná Lípa obsazena sovětským vojskem a u silnice na Studánku byl založen vojenský tábor.⁷⁵ Na tento den vzpomínali Češi, kteří se právě nacházeli ve městě, následovně: „*Ve 13,35 hodin odpoledne se objevil na náměstí v Krásné Lípě první tank s rudou hvězdou, obsazený sovětskými vojáky. Uvítání nebylo nijak slavnostní, jelikož v této době bylo přítomno pouze pět příslušníků našeho národa. Ostatní odjeli před vypuknutím revoluce na dovolenou do svých domovů a vrátili se během několika dnů zpět.*“⁷⁶

⁷² Ordnéři byli jiný název pro Sudetoněmecký sbor dobrovolníků neboli Sudetoněmecký Freikorps, německy Sudetendeutsches Freikorps (SdFK). Vznikli z nařízení Adolfa Hitlera v září 1938 v pohraničí jako polovojenská organizace, která měla sloužit k destabilizaci situace v československém pohraničí.

⁷³ KALVODA, „*Nedáme ani píď naší země*“, in: Krásnolipský zpravodaj, květen 1960, nestránkováno.

⁷⁴ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 15.

⁷⁵ Přestřelky 9. 5. Přístupné z: <<http://www.tolstejnky-kraj.cz/index.php?p=351>>

⁷⁶ KOVAŘÍK, PAVLÁK, SKLENKA, *Vzpomínky k 15. výročí osvobození Krásné Lípy Sovětskou armádou*, in: Krásnolipský zpravodaj, květen 1960, nestránkováno.

Po druhé světové válce došlo k velké obměně ve složení obyvatelstva. Většina německého obyvatelstva byla odsunuta z území Československa a na jejich místo přišli z vnitrozemí Češi. Během období od 13. července 1945 do 8. října 1946 bylo v 24 etapách odsunuto 3 285 osob německé národnosti. Na tyto události vzpomínal Rudolf Bičičtš, jeden z národních správců spořitelny v Krásné Lípě: „*Jen těžko bych mohl zapomenout na první největší odsun v Krásné Lípě, který se týkal tehdy veškerého obyvatelstva německé národnosti, vyjma antifašistů, osob ze smíšených manželství a takzvaných odborníků, tedy osob, bez kterých by se zastavil provoz důležitějších podniků, poněvadž za ně nebyla toho času náhrada. Snad si dovede každý představit, jak mi asi bylo, když jsem se musel rozloučit se starou paní, u které jsem bydlel, a nestydím se za to, že jsem při loučení uronil slzu. Ještě dnes mám před sebou hrozný obraz, který se objevil před mýma očima, když jsem sledoval odsun z okna jejího bytu. Z náměstí se sunul smutný pochod několika tisíc lidí s pytli přes ramena, s taškami a kočárky, který zajišťovali příslušníci armády. Měli umístěny těžké kulometry na každém z rohů ulice vedoucí ke spořitelně. Hrůzu tohoto obrazu ještě zvýšila nešťastná náhoda. Voják u jednoho z kulometů nešťastnou manipulací se závěrem pustil plnou dávku do odcházejícího zástupu, a to právě do míst, kde procházel zdravotnický personál nemocnice. Několik sester zůstalo zasaženo v krvi na zemi. Můj poslední pohled platil pak staré paní, jak osamělá táhla za sebou dětský vozík s nějakými svršky. Naše historie má bohužel skutečně řadu temných míst.*“⁷⁷

Ke konci roku 1946 zůstalo ve městě 415 Němců, zatímco většinu tvořili Češi a Slováci v počtu 2 831 osob. Celkem měla Krásná Lípa 3 246 obyvatel.⁷⁸ K počtu obyvatel z dob největší prosperity (roku 1910 zde žilo 6930 obyvatel)⁷⁹ se město již nikdy nedostalo. Národnostní poměr se tímto oproti předválečnému stavu obrátil.

Spolu s odsunem původních obyvatel došlo i k úpadku místního průmyslu. Do všech průmyslových podniků byla dosazena národní správa, některé byly úplně zavřeny, jiné sloučeny a staly se součástí větších podniků. Nově příchozí obyvatelé neměli know-how, zkušenosti ani zručnost původních obyvatel a město začalo pomalu upadat.

⁷⁷ Rudolf BIČIŠTŠ, *Vzpomínka na čtyři letní měsíce roku 1945*. Přístupné z:

<<http://www.zwittau.cz/WEB/biciste.htm>>

⁷⁸ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 16.

⁷⁹ Jedná se o počet obyvatel pouze pro historickou Krásnou Lípu. Nejvyšší počet obyvatel pro Krásnou Lípu v dnešním rozsahu byl 10495 osob v roce 1890. *Historický lexikon obcí ČR 1869-2005. 1. díl*, Praha 2006, s. 368.

Řada vil, které dříve patřily továrníkům, byla využita k uspokojení sociálních potřeb obyvatel, a to jako domovy důchodců, ozdravovny, zdravotní středisko, dětské domovy nebo jesle a mateřské školy.⁸⁰

I v této době ale docházelo k opravám města. Tok řeky Křinice byl regulován, nejprve v letech 1954 a 1956, kdy byla část koryta přeložena a přemostěna dvěma mosty, a pak v letech 1964 až 1965, kdy byla řeka definitivně celá ponořena pod náměstí, skrz které do té doby částečně protékala. Zbourány byly domy na západní straně náměstí a na jejich místě zřízen parčík.⁸¹ Toto místo bylo zastavěno až v 21. století, kdy zde vyrostl Dům Českého Švýcarska a v jeho blízkosti hotelový komplex Aparthotel Lípa.

Při územní reorganizaci v roce 1960 byl zrušen okres Rumburk, do něhož Krásná Lípa spadala, a byla spolu s ostatními obcemi z rumburského okresu přičleněna do okresu Děčín, kam patřila do roku 2003, kdy byly zrušeny okresní úřady. V roce 1960 bylo město také rozšířeno o obec Krásný Buk s osadami Hely, Kamenná Horka a Kyjov a větší část osady Dlouhý Důl, který celý patřil obci Vlčí Hora. Ta naopak získala osadu Zahrady náležející Krásnému Buku.⁸²

V poslední době začíná docházet k opětovnému rozkvětu města. Z textilního průmyslu, který stál původně za rozmachem města, tu již téměř nic nezůstalo.⁸³ Dnes je hlavním rozvíjejícím se odvětvím cestovní ruch, který sem přivedl mnoho turistů obdivujících pozůstatky místní lidové architektury, především podstávkové domy, okolní přírodu a Krásnou Lípu jako centrum Národního parku České Švýcarsko. Probíhá zde řada kulturních a společenských akcí, jako jsou každoroční setkání majitelů motocyklů Čechie Böhmerland, různé koncerty nebo sportovní akce, například mezinárodní etapový cyklistický závod žen Tour de Feminin.

Krásná Lípa se za dobu své existence přerodila z malé chudé vesnice zemědělského charakteru v prosperující menší průmyslové město a následně v centrum kultury a turismu. Během své existence se stala farní obcí a školním okresem. Ustála všechny průchody vojsk a okolní boje v průběhu válečných tažení. Největší změnu pro ni znamenal odsun německého obyvatelstva a příchod Čechů, který naprosto změnil národnostní strukturu města. V posledních letech zažívá město opět rozkvět a stává se prosperující obcí s bohatým kulturně-turistickým potenciálem.

⁸⁰ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 16.

⁸¹ tamtéž, s. 17-18

⁸² tamtéž, s. 17-18

⁸³ Na Krásnou Lípu odkazuje svým názvem značka punčoch a spodního prádla Bellinda, která dnes patří americké společnosti Hanes Brands Inc. a jejíž česká divize sídlí v Dolní Ředici. Z textilních podniků tak v Krásné Lípě zůstala jen společnost NOVIA, spol. s r.o. a NOVIA FASHION, s.r.o.

4 Severočeská textilní oblast a textilní průmysl v Krásné Lípě

4.1 Počátky textilní výroby v českých zemích

První textilní výrobky v českých zemích jsou archeologickými nálezy doloženy již z období pravěku. Zbytky příze, vlněných tkanin a rohoží byly nalezeny v Býčí skále u Adamova a jsou datovány do 6. století před naším letopočtem, tedy do halštatského období. Ještě starší jsou důkazy o textilní výrobě v podobě zbytků hliněných přeslenů a osnovních závaží ze Starého zámku u Jevišovic (2. tisíciletí před naším letopočtem).⁸⁴

Stejně jako u Keltů je textilní výroba oděvů doložena i u Slovanů. Jako suroviny byly užívány konopí, len a vlna, kterou již uměli plstít. Na Velké Moravě byly dochovány dokonce i zbytky hedvábí a v Úhercích u Loun zbytky brokátu.

Vyspělou úroveň výroby textilu v českých zemích v raném středověku dokládá i skutečnost, že látky byly v 10. století užívány jako platidlo. Právě toto slovo lze podle některých etymologů odvodit od slova plátno a tato spojitost zůstala zakořeněna v českém jazyce i v podobě místa obchodu, trhu, protože právě zde se plátno trhalo.⁸⁵ Použití plátna jako platidla dokládá i písemná zpráva Ibrahíma ibn Jákúba z 2. poloviny 10. století: „V zemi Bújima zhotovují se též lehké šátky z tenké tkaniny v podobě síťky, které neslouží k ničemu. Cena těchto je u nich stálá: 10 šátků za jeden kírát. Jimi obchodují a provádějí směnu mezi sebou. To je jejich jmění a hodnota všech věcí, za ně získávají pšenici, mouku, koně, zlato, stříbro a všechno ostatní.“⁸⁶

V počátcích se výrobě látek věnovaly na vesnicích celé rodiny jako doplněk ke své zemědělské činnosti. S rozvojem měst došlo k částečnému přesunu textilní výroby z venkova a ke specializaci jednotlivých odvětví v městských ceších.⁸⁷

4.1.1 Lnářství

Len byl základní surovinou, z níž se vyrábělo plátno. Část pláteníků neboli tkalců se sdružovala do cechů. První plátenický cech v Čechách je doložen roku 1382 v České Lípě, další v 15. století v Šumperku, Olomouci, Chomutově, Kutné Hoře a v Jihlavě.⁸⁸

Podle kvality můžeme rozlišit několik druhů pláten. Nejhrubší bylo vyráběno v oblasti zahrnující Frýdlant v Čechách, Liberec, Český Dub, Malou Skálu, Novou Paku, Hostinné, Polici nad Metují, Opocno a Rychnov nad Kněžnou. Jemnější „holandské“

⁸⁴ Miloslav PÁVEK, *Počátky textilní výroby v českých zemích do konce 18. století*, in: *Z dějin textilu 2*, s. 7.

⁸⁵ tamtéž, s. 9

⁸⁶ Zdeněk VESELÝ, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 2012, s. 32.

⁸⁷ M. PÁVEK, *Počátky textilní výroby*, s. 9.

⁸⁸ tamtéž, s. 10

plátno pocházelo z okolí Hostinného a Jilemnice. Nejjemnější „švýcarské“ vyráběli tkalci v okolí Rumburku, Varnsdorfu, Jiřetína pod Jedlovou a Cvikova.⁸⁹

Největší rozmach v těchto oblastech před nástupem průmyslové výroby můžeme sledovat v 16. století. Po třicetileté válce došlo k úpadku v souvislosti s rekatolizací a odchodem řady nekatolických mistrů do emigrace, především do Lužice, z níž zároveň nemohli přicházet do Čech tovaryši.⁹⁰ K vzestupu došlo až v 18. století po vydání „lnářského patentu“ (1750), jeho dodatku (1753) a zrušení nevolnictví (1781).⁹¹

Definitivní úpadek přinesla lnářství v 1. polovině 19. století bavlna, která byla levnější a snazší na zpracování, takže vytlačila len z textilní výroby. V některých oblastech, jako bylo například Rumbursko (obce Jiříkov, Krásná Lípa a Varnsdorf), se však plátenictví udrželo déle.⁹² Levné strojně zpracované bavlně, která byla po napoleonských válkách importována z Anglie, nemohla výroba plátna ze lnu, u níž byl nástup strojového zpracování výrazně pomalejší, konkurovat. České plátenictví tak ztratilo své postavení na zahraničním trhu.⁹³

Ke sprádání příze ze lnu se až do 19. století převážně používalo ruční vřeten, od 17. století také šlapací kolovrat.⁹⁴ Bělení příze se provádělo na bělidlech v blízkosti vodních ploch nebo toků, kde se využívalo sluneční záření. Česká bělidla obvykle nebyla schopná pokrýt místní potřebu, a tak byla příze vyvážena na bělení do ciziny. Výjimkou se stala bělidla na Rumbursku, která naopak bělila i sukno ze Saska.⁹⁵

S přízí se obchodovalo na trzích a poté se z ní tkalo plátno. Stav byl horizontální, od poloviny 18. století se tkaní zefektivnilo zavedením rychloběžného člunku. Česká příze i plátno měly své místo na zahraničních trzích (příze pro výrobu holandských krajek nebo levné plátno putující na Pyrenejský poloostrov a do Karibiku). Jednalo se zejména o přízi jilemnickou a rumburské plátno, tzv. vébu.⁹⁶

⁸⁹ tamtéž, s. 12

⁹⁰ Jaroslav JOZA, *Z minulosti textilního průmyslu v Libereckém kraji (Počátky tovární výroby ve vlnářském průmyslu v Liberci)*, s. 20-21.

⁹¹ M. PÁVEK, *Počátky textilní výroby*, s. 12.

⁹² J. JOZA Jaroslav, *Z minulosti textilního průmyslu*, s. 114.

⁹³ M. PÁVEK, *Počátky textilní výroby*, s. 14.

⁹⁴ tamtéž, s. 13

⁹⁵ J. JOZA Jaroslav, *Z minulosti textilního průmyslu*, s. 49.

⁹⁶ M. PÁVEK, *Počátky textilní výroby*, s. 14.

4.1.2 Soukenictví

Sukno je tkanina valchováním zplstěná, jež byla vyrobena na soukenickém stavu z mykané příze.⁹⁷ Využívání vlny v textilní výrobě se v českých zemích rozmáhalo od 13. století a velmi brzy došlo v tomto odvětví k dělbě práce.⁹⁸ Prodej vlny zajišťovali vlnaři, kteří se také podíleli na jejím spřádání podobně jako přadláci nebo příslušníci tkalcovy rodiny. Z příze potom utkal tkadlec s pomocníky látku, z níž se vyrábělo valchováním surové sukno. To po odstranění nečistot (nopování) upravovali postřihovači pomocí speciálních nůžek tak, aby délka vlasu na zplstnatělé látce byla všude stejná. Barvení sukna, pokud nebyla již na začátku procesu obarvena přímo vlna, probíhalo obvykle v cechovní barvárně pod dohledem mistra.⁹⁹

Na rozdíl od plátenictví, které se pro svou jednoduchost prosadilo na venkově, se soukeníci, postřihovači a barvíři sdružovali do cechů a působili výhradně ve městech.

Již od středověku bylo české sukno exportováno do zahraničí, například ve čtrnáctém století je doložen prodej českého sukna ve Vídni. V novověku se překážkou pro vývoz stala technická zaostalost české výroby a kvalitní sukno bylo naopak importováno.¹⁰⁰ Místní mistři lpěli na starých postupech a nebyli tak schopni konkurovat západní produkci, kde byla kupříkladu vlna prána v teplé vodě a napouštěna oleji, čímž byla vyčištěna lépe než česká vlna, která byla čištěna tlučením holemi a později prána ve studené vodě. Při mykání zde byla užívána hrubá mykadla, která nebyla schopna rozčesat drobné uzlíky a nemohla se tak vyrovnat holandským mykadlům z jemného drátku.¹⁰¹

Situace se zlepšila v druhé polovině 18. století, kdy byli vládním reskriptem z roku 1763 soukeničtí dělníci, punčocháři, pláteníci, běličí a jejich synové osvobozeni od vojenské povinnosti a dále vyšel roku 1758 soukenický předpis na výrobu suken, který kladl důraz na lepší přípravu vlny. Marie Terezie podpořila novou výrobu finančně (2 miliony zlatých) a pozvala holandské výrobce, kteří pomohli v českých zemích zavést holandské postupy. Poté bylo možné nahradit zahraniční sukno domácí produkcí a dovoz jemných suken zakázat celním patentem.¹⁰²

⁹⁷ Heslo Sukno, In: Ottův slovník naučný, sv. XXIV., Praha 1906, s. 351.

⁹⁸ M. PÁVEK, *Počátky textilní výroby* s. 14.

⁹⁹ J. JOZA, *Z minulosti textilního průmyslu*, s. 41-42.

¹⁰⁰ M. PÁVEK, *Počátky textilní výroby* s. 16-17.

¹⁰¹ J. JOZA, *Z minulosti textilního průmyslu*, s. 41-42.

¹⁰² M. PÁVEK, *Počátky textilní výroby* s. 17-18.

4.1.3 Bavlna

Počátky zpracování bavlny se sice dají v českých zemích datovat již do 14. století, ale dlouhou dobu stála tato surovina na okraji zájmu. Její ruční zpracování bylo pro její jemnost oproti pevnějšímu lnu náročnější, a proto byla ve středověku a raném novověku používána spíš jen jako příměs ke lnu nebo vlně. Tato praxe ovšem narážela u členů jednotlivých cechů na odpor a soukeníci, kteří se tohoto míšení dopouštěli (hanlivě mezulánici), byli z cechů vylučováni.¹⁰³

Bavlnu, která není na rozdíl od lnu a vlny domácí surovinou, dováželi do českých zemí uherští obchodníci z Benátek a Janova, kam ji přivážely lodě z oblasti Sýrie, Kypru a Indie. Dalším zdrojem byla bavlna z Pyrenejského poloostrova.¹⁰⁴

Rozkvět zpracování bavlny přineslo až zavedení mechanických strojů do výroby. V 19. století již produkce lnu nestačila krýt potřebu rostoucí populace, a tak byla bavlna vhodnou surovinou k jeho nahrazení. Po napoleonských válkách navíc došlo k výraznému zdražení lnu. Obzvláště v oblastech, kam bylo nutné len dovážet a kde jeho zpracování nedosahovalo vysoké kvality, došlo brzy k upřednostnění měkčí a levnější bavlny. Samotná výroba textilu z bavlny se od výroby lněného plátva příliš nelišila, stačilo tedy pouze mírně upravit stroje na zpracování lněné příze.¹⁰⁵

Mechanizace výroby začala v textilním průmyslu, a to právě v oblasti bavlnářství. Jako první se prosadila ve spřádání příze, které je za pomoci strojů snazší než ručně, zatímco tkaní stále zastávala levnější pracovní síla v podobě domácích tkalců. První parní stroj v české bavlnářské výrobě je doložen k roku 1823.¹⁰⁶ V první vlně mechanizace probíhající v 1. polovině 19. století začaly stroje sloužit i k potiskování látek.

Snazší zpracování bavlny se stalo impulzem pro rozšíření tohoto odvětví na úkor plátenictví především v severních Čechách, kam byl import této suroviny dovážející se z Ameriky usnadněn dopravou po Labi.¹⁰⁷ Americká bavlna, vhodná ke spřádání středně jemné příze, tvořila v roce 1844 60 % zpracovávané bavlny, na druhém místě byla bavlna kvalitnější egyptská (27 %) a na třetím indická a levantská (13 %), která sloužila pro svou hrubost k výrobě příze podřadnější kvality. V této době byl dovoz bavlny v rozsahu 40 tisíc tun ročně.¹⁰⁸

¹⁰³ M. PÁVEK, *Počátky textilní výroby* s. 19-20.

¹⁰⁴ tamtéž, s. 19

¹⁰⁵ Milan MYŠKA, *Lnářský a bavlnářský průmysl na Frýdecku a Místecku do počátků tovární výroby*, s. 41-46.

¹⁰⁶ týž, *Bavlnářský průmysl v Českých zemích do první světové války*. In: *Z dějin textilu* 9, s. 85.

¹⁰⁷ tamtéž, s. 86

¹⁰⁸ tamtéž, s. 89-90

Mechanizace tkalcovství začala v českých zemích ve 30. letech 19. století, ale opravdu se rozšířila až ve 2. polovině 19. století. První mechanickou tkalcovnu založil Josef Herzig roku 1834 v Proseči nad Nisou.¹⁰⁹

V kartounkách, manufakturách k potisku bavlněných tkanin zvaných kartouny, se objevil první válcovací potiskovací stroj v roce 1815, a to v Leitenbergerově kartounce v Kosmonosích. První parní stroj v české kartounce se objevil roku 1830 u Köchlina a Singera v Mladé Boleslavi. Ve 40. letech se v českých zemích začaly šířit francouzské deskové potiskové stroje nazývané podle svého vynálezce perrotiny.¹¹⁰ Právě jejich zavádění bylo roku 1844 podnětem k dělnickým bouřím.

4.1.4 Domácká práce

Způsob výroby, který existoval od počátků v rámci rodiny, se postupně přenesl i do doby, kdy již začínaly fungovat manufaktury a práci řídili podnikatelé, nikoli vlastní mistři. Role mistra se tak přesunula ze špice pomyslné výrobní pyramidy doprostřed, kde byl pouhým zprostředkovatelem, který přebíral zadání zakázky a často i materiál od podnikatele a sám pak zadával zpracování jednotlivých úkolů svým pracovníkům.

Pro podnikatele představovalo delegování části práce mimo budovu své továrny především finanční úspory. Nemusel zajišťovat pro své pracovníky stroje, ušetřil i na fungování celého provozu a celkově nesl nízké zaměstnanecké riziko, protože fakticky žádné zaměstnance neměl.¹¹¹ Na druhou stranu však podnikatel ztrácel kontrolu nad stavem zakázky a nemohl ovlivnit kvalifikaci pracovníků, kteří se na jejím zpracování podíleli.¹¹² Tento způsob výroby, kdy podnikatel zajišťuje materiál a prodej výrobků, ale samotnou výrobu provádí samostatní dělníci, se nazýval nákladnický systém.

U mistra-prostředníka (německy Zwischenmeister, na Moravě štukverkář) se v dílně, kde práce obvykle probíhala, scházeli kromě jeho rodiny i další sousedé, kteří se tak stávali jeho zaměstnanci. Další možností bylo zadat část práce dalším dělníkům, kteří pracovali ve svých vlastních domovech. Od podnikatele obdržel mistr zadání zakázky a materiál, který mohl být už částečně připravený, a pak dohlížel na práci svých zaměstnanců. Někdy zajišťoval i přípravné práce a materiál jako nitě, plátno, podšívku a pro závěrečné práce například knoflíky. Zapojena byla většina jeho rodiny včetně dětí, čímž ušetřil na výplatách ostatním zaměstnancům. Taková pracovní síla však mohla

¹⁰⁹ tamtéž, s. 91

¹¹⁰ tamtéž, s. 92-93

¹¹¹ Jiří BENDA, *Oděvní průmysl v Českých zemích I.*, in: *Z dějin textilu 2*, s. 82.

¹¹² tamtéž, s. 83

vykonávat jen méně kvalifikovanou práci.¹¹³ Sám „mistr“ už často nebyl skutečným mistrem, což souviselo i s faktem, že cechovní organizace po delší dobu přestávaly fungovat a byly nahrazovány manufakturní výrobou. Definitivně byly cechy zrušeny v roce 1859 vydáním živnostenského řádu.¹¹⁴ Zároveň již nedocházelo k dělbě práce mezi jednotlivé cechy, ale výrobu celého oděvu (v 19. století už můžeme hovořit o konfekci) zajišťovala jedna dílna, v jejímž rámci byla práce dělena mezi jednotlivé pracovníky.¹¹⁵

Mezi podnikatelem a mistry mohli stát ještě „faktoři“, kteří vykupovali od tkalců výrobky a sami je pak prodávali podnikatelům a tkalce zásobovali materiálem. Jednalo se tedy o pouhé obchodníky, kteří se na rozdíl od mistrů-zprostředkovatelů vlastní výroby nijak neúčastnili.¹¹⁶

4.1.5 Manufaktury

Manufaktury navazovaly svým působením na již existující textilní výrobu. Setkáváme se s nimi tedy především v příhraničních oblastech a městech s rozvinutým textilnictvím. Dalším faktorem byla přítomnost zdrojů vodní energie, která byla v první fázi industrializace hnací silou strojů. Pro další rozvoj textilnictví v průmyslové podobě měla velký význam železnice, která usnadňovala styk s městy a umožňovala tak dovoz surovin a vývoz výrobků.¹¹⁷

Impulsem pro zakládání manufaktur v habsburských zemích byla velká konkurence západních států, které nebyly tolik ekonomicky postiženy třicetiletou válkou a kde již manufaktury fungovaly. Cílem bylo zlepšit domácí produkci natolik, že by bylo možné úplně zakázat dovoz zahraničních výrobků. Lepší ekonomická situace obyvatelstva, které by bylo v manufakturách zaměstnáno, by pak umožňovala nahradit příjem z cel příjmem ze spotřeby potravin a domácích výrobků. Otázka zlepšení úrovně domácího hospodářství byla natolik důležitá, že místodržitelství navrhovalo, aby se striktně nelpělo na náboženském vyznání a bylo umožněno zde působit i nekatolickým odborníkům.¹¹⁸

První podobou manufaktur byly rozptýlené manufaktury. Vyvinuly se z nákladnického systému a fungovaly na principu domácí práce, kdy podnikatel

¹¹³ tamtéž, s. 84-85

¹¹⁴ tamtéž, s. 37

¹¹⁵ Arnošt KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 198.

¹¹⁶ Josef TOMÍČEK, *Severočeské plátenictví v době nákladnického systému*, in: *Lnářský průmysl* 3, s. 95.

¹¹⁷ Jiří MATĚJČEK, *Rozmístění manufakturní a tovární textilní výroby v českých zemích v letech 1780 – 1848*. In: *Z dějin textilu* 11, s. 48.

¹¹⁸ A. KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 117-119.

zaměstnával jednotlivé tkalce v okolí, případně mezi ním a zaměstnanci stál „faktor“, který zajišťoval materiál pro tkalce, vykupoval od nich výrobky a prodával je podnikateli.¹¹⁹

Snaha státu podpořit ekonomiku je na začátku 18. století patrná ze zakládání nových úřadů, které měly podporovat rozvoj podnikání. Bylo založeno merkantilní kolegium, které se mělo starat o rozvoj manufaktur, získávání zahraničních odborníků a odstraňovat monopoly, kterými byly dosud fungující cechy. Tato komise, která roku 1724 změnila svůj název na komerční kolegium, sice měla zajišťovat podmínky vhodné pro existenci manufakturní výroby v českých zemích, ale skutečný vliv na rozvoj manufaktur měli podnikatelé, kteří je zakládali.¹²⁰

S prvními koncentrovanými manufakturami se setkáváme v druhé polovině 17. století. Byla mezi nimi na příklad manufaktura Malivského na Moravě nebo klášterní manufaktura v Oseku, kde již na začátku 18. století fungovala vedle manufaktury na punčochy i manufaktura na výrobu suken.¹²¹

Na konci 18. století se oblasti s manufakturním provozem nacházely v západních Čechách, v Podkrušnohoří, v severních Čechách, severovýchodních Čechách, jižních Čechách a v Praze, jednotlivé manufaktury pak existovaly mimo jiné v Plzni, Manětíně, Kadani, Nové Bystřici nebo v Potštejně. Na Moravě a ve Slezsku byla manufakturní výroba v oblasti Jeseníků a Oderských vrchů, v oblasti Moravské brány a Hané a v okolí Brna.¹²²

4.2 Severočeská textilní oblast

Severní Čechy byly vedle Moravy a Slezska hlavní textilní oblastí českých zemí. Její hranice se nedají přesně určit, zhruba lze však říci, že pokrývala hornaté území od Krušných hor až po Liberecko. Ze správního hlediska by se dala vyčlenit jako oblast působnosti liberecké obchodní a živnostenské komory, která ale byla příslušná i pro oblast severovýchodních Čech, pro niž se uvažovalo o zřízení samostatné komory se sídlem v Hradci Králové.¹²³

Pro bakalářskou práci je stěžejní oblast Šluknovska (ve smyslu Šluknovského výběžku) či v užším pojetí Rumburska, kde leží i Krásná Lípa. Dlouho se zde drželo plátenictví, které bylo ve šluknovsko-rumburské oblasti také nejvyspělejší. Oproti tomu

¹¹⁹ tamtéž, s. 130

¹²⁰ tamtéž, s. 213

¹²¹ tamtéž, s. 214-215

¹²² J. MATĚJČEK, *Rozmístění*, s. 60-61.

¹²³ Jan DOBEŠ, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 287.

Liberecko se brzy přeorientovalo na soukenickou výrobu. Nejvyspělejší výrobou se zde mohl chlubit Frýdlant v Čechách.¹²⁴

V 17. století začal do českých zemí přicházet obchodní kapitál z Anglie. To se týkalo celé střední Evropy, kde angličtí a holanďtí kupci nakupovali plátno, které pak vyváželi do kolonií. Trasa těchto obchodů vedla přes Hamburk a španělské či portugalské přístavy.

Podíl na obchodu s Anglií měli žitavští obchodníci, kteří působili jako faktoři v norimberských obchodních domech. Postupně ale začali Angličané využívat zprostředkovatelských služeb hamburských firem s vazbami na budyšínské faktory. Jednou z hlavních firem pro styk se severními Čechami, Horní Lužicí, Míšní a Slezskem byla firma Hermann Luis, jež zajišťovala v 60. letech 17. století styk severočeských pláteníků s anglickými obchodníky. Dalším krokem bylo vyloučit středoevropské faktory z obchodu a podílet se na obchodu se střední Evropou přímo, a to tak, že se angličtí obchodníci začali usazovat v místech výroby.¹²⁵

Dobrym příkladem anglického obchodníka, který přišel za svými zájmy do Čech, byl Robert Allison, který se usadil začátkem 18. století v Rumburku. Zde založil roku 1713 rozptýlenou manufakturu, podřídil si všechny místní tkalce v Rumburku a prostřednictvím faktorů získával i plátno z okolních měst a vesnic, na příklad ze Šluknova, Chřibské, Jablonného či Jiřetína.¹²⁶ Po 11 letech jeho působení bylo v Rumburku 580 stavů, což bylo o 550 více, než při jeho příchodu, dále dvě průmyslová bělidla, jedno s kapacitou 600 kusů a druhé na 800 kusů plátna a dům s kotlí, barvírnou, úpravárnou a velkým mandlem. Průmyslová bělidla zde byla novinkou, neboť bělení do té doby probíhalo pouze přírodní cestou – působením vody a slunce.¹²⁷

Allisonovo podnikání natolik prosperovalo, že si podle zpráv rumburského a kamenického hejtmána mohl dovolit proplácet vrchnosti podle jejích přání v Praze nebo ve Vídni roční výnos z jejího panství, což bylo v případě rumburského panství 30 000 zlatých, v případě kamenického 50 000 zlatých, kdykoli vrchnost potřebovala, a stával se tak věřitelem Lichtensteinů i Kinských. Od založení podniku roku 1713 do 7. dubna 1724, kdy Allison zemřel, bylo z produkce manufaktury podle zprávy místodržitelské komise vyvezeno do zahraničí 157 124 kusů plátna o délce 84 – 110 loket.¹²⁸

¹²⁴ J. JOZA, *Z minulosti textilního průmyslu*, s. 8-10.

¹²⁵ A. KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 145-146.

¹²⁶ K. JAROLÍMEK, *Letmý pohled*, s. 52.

¹²⁷ A. KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 147.

¹²⁸ tamtéž, s. 148-149

Od 19. století se v severních Čechách začalo rozmáhat bavlnářství. Prvním centrem v oblasti se stal Liberec, kde založil roku 1809 pražský bankéř Karel Ballaben přádelnu, kterou později odkoupil Johann Liebieg, který z ní vybudoval nejznámější severočeskou textilní továrnu. Další přádelnu založil Ch. Horn v blízké Rochlici roku 1824 a o deset let později následovala již zmiňovaná mechanická tkalcovna Josefa Herziga v Proseči nad Nisou. Ve Frýdlantu v Čechách vznikla roku 1883 tiskárna Rolffs & Cie, která vyráběla oblíbené ženské šátky.

Z přádelen můžeme jmenovat chrastavskou přádelnu maco příze Cichorius, Priebschovu přádelnu ve Smržovce nebo tanvaldskou přádelnu, již založila vídeňská J. H. Stametz a spol. a která se stala roku 1846 největší českou přádelnou.¹²⁹

Ve Varnsdorfu, kde se bavlna začala zpracovávat krátce po povolení jejího dovozu patentem Josefa II. z roku 1786, byla specializovaná výroba bavlněné vlasové tkaniny, kterou bylo zásobováno celé Rakousko-Uhersko. Roku 1807 zde přibyla kartounka firmy J. G. Fröhlich a roku 1842 tkalcovna J. Goldbergera.¹³⁰ Pro svou výrobu bavlněných barchetů, sypkoviny, manšestrů, piké, sametů, kalhotovin, směsových tkanin z bavlny a lnu, ovčí vlny a hedvábí získal Varnsdorf označení Malý nebo také Severočeský Manchester.¹³¹ Bavlnářství se velmi rychle prosadilo i v sousedním Jiřetíně pod Jedlovou a Horním a Dolním Podluží. Výrobky z těchto míst putovaly na trhy do Brna, Plzně, Vídně nebo Štýrského Hradce.¹³²

První parní pohon spřádacích strojů je v Čechách doložen v přádelně J. Kittela založené roku 1823 v Markvarticích u Jablonného v Podještědí.¹³³

Zvláštním typem výrobku, který se těšil oblibě především v severních Čechách a ještě více v Sasku a u Lužických Srbů, byly umělé květiny. Od konce 18. století byly do Prahy i lázeňských měst v severních Čechách dováženy z drážďanské manufaktury, kterou provozovala Jeanne Elisabeth Mouton, a prvním místem na našem území, kde se začaly vyrábět, se staly Mikulášovice. Umělé květiny se využívaly k výzdobě kostelů, bytů nebo lužickosrbských svatebních věnců. Po roce 1834, kdy bylo na dovoz do Saska uvaleno clo, byla téměř veškerá výroba přesunuta za hranice. Saským centrem výroby umělých květin se stalo příhraniční Sebnitz (Soběnice), „město hedvábných květin“, kde se toto řemeslo udrželo v malé míře dodnes. Na české straně došlo k dalšímu rozvoji květinářství

¹²⁹ M. PÁVEK, *Bavlnářský průmysl*, s. 93-94.

¹³⁰ M. PÁVEK, *Bavlnářský průmysl*, s. 96.

¹³¹ Regina FRANZ, Václav MATIČKA, Ilona MARTINOVSKÁ, Hannelore PFAFF, *Po stopách textilních tradic*, s. 62-63.

¹³² Jan NĚMEC, *Obrázky z průmyslových dějin Šluknovska*, s. 72.

¹³³ M. PÁVEK, *Bavlnářský průmysl*, s. 96.

v 2. polovině 19. století, a to především v Horní a Dolní Poustevně. Dnes je možné se s výrobou umělých květin setkat už jen ve Velkém Šenově.¹³⁴

V období první republiky bojoval český textilní průmysl se ztrátou rakouského domácího trhu. Vývoz zboží do zahraničí narážel na klesající poptávku, především v oblasti bavlněných výrobků, zvyšovala se konkurence anglických, švýcarských a francouzských výrobců a světové textilnictví začal ovlivňovat levný japonský, čínský a indický textilní průmysl. Světová hospodářská krize, která se v českých zemích projevila počátkem 30. let 20. století, těžce postihla řadu podniků a výrazně zvýšila nezaměstnanost. Po zlepšení situace v roce 1936 následovala další krize roku 1937. Těžká hospodářská situace pohraničí nahrávala sociálním nepokojům a přispěla k vítězství ideologie henleinovců, kteří vyzdvihovali lépe prosperující německou ekonomiku.¹³⁵

Velkou změnou v situaci severočeského průmyslu bylo odtržení pohraničí od Československého státu a vznik říšské župy sudetské. Šluknovsko patřilo do vládního obvodu se sídlem v Ústí nad Labem, obchodní a živnostenská komora pro tuto oblast sídlila jako před válkou v Liberci s tím rozdílem, že se z ní podle říšského vzoru stala průmyslová a obchodní komora.¹³⁶

Odchod Čechů, z nichž někteří pracovali v průmyslu, z pohraničí do vnitrozemí uvolnil pracovní místa, která byla brzy zaplněna německým obyvatelstvem a byla tak snížena nezaměstnanost. Při obsazování míst uvolněných odchodem státních úředníků také docházelo k odlivu zaměstnanců z hůře placeného a méně prestižního průmyslu. V souvislosti se začínající válkou museli Němci narukovat do armády a zbylí obyvatelé odcházeli za prací do Říše, zprvu dobrovolně, později jim byla tato práce nařizována. Tím docházelo k úbytku pracovní síly v pohraničí a nakonec i přes nesouhlas některých orgánů byli v období druhé světové války povoláváni jako posila místního průmyslu Češi z Protektorátu. Bylo tak upuštěno od záměru zabránit českému vlivu v oblasti, která dříve patřila k českému státu, a Češi přestali být posíláni pouze do Říše.¹³⁷

Nedostatek zaměstnanců byl doplňován z řad důchodců, domácích tkalců a přeškolením pomocných sil na odborné a zaučování sil, které byly původně mimo obor. Snaha zapojit do výroby i mládež nebyla příliš úspěšná, protože učni dávali přednost výnosnějším oborům. Svá předválečná pracovní místa opustily i některé ženy, které daly přednost péči o děti v domácnosti, u mladších ročníků žen i v souvislosti s možností se tak

¹³⁴ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 146-148.

¹³⁵ Jaroslav HOFFMAN, „*Mnichov*“ a sudetoněmecký textilní průmysl, s. 27-30.

¹³⁶ J. HOFFMAN, *Nedostatek textilních dělníků v okupovaném severočeském pohraničí v letech 1938 – 1941*.

In: *Z dějin textilu* 10, s. 7-8.

¹³⁷ tamtéž, s. 12-18

vyhnout roku povinné práce v Říši. Pracovní doba byla prodloužena až na 11 hodin denně.¹³⁸

Výroba se musela přizpůsobit válečným poměrům. Nejdůležitější bylo zabezpečit potřeby armády, na druhém místě stál domácí trh a až na třetím místě byla možnost exportu. Pro ilustraci poměrů ve výrobě slouží údaje z karlovarského vládního obvodu ze září 1942: 75 % textilních výrobků bylo pro armádu, 23 % pro důležitou textilní potřebu a pouze 2 % zboží byla vyvážena za hranice. Právě export textilu byl v pohraničí dříve velmi důležitou součástí obchodu a tvořil jeho velkou část. V roce 1941 tvořil vývoz textilních produktů stále ještě 30 % celkového exportu, o dva roky později klesl jeho podíl na pouhých 11 %.¹³⁹

Dalším problémem byl nedostatek výrobního materiálu. V Německu už od podzimu 1935 dozíralo šest dohlédacích úřadů na hospodaření se surovinami a od konce roku 1938 se jejich pravomoc rozšířila i na oblast bývalého českého pohraničí.¹⁴⁰

Po druhé světové válce následovalo znárodnění, rušení malých podniků a spojování firem do velkých národních podniků. Takový podnik mohl mít závody i v několika různých městech, na příklad ELITE, sdružené továrny punčoch, národní podnik, od roku 1958 ELITE, výroba punčoch, národní podnik, který vznikl znárodněním firmy Kunert und Söhne, měl sídlo ve Varnsdorfu a další závody v Krásné Lípě a Chrudimi.

V 90. letech 20. století byly státní podniky privatizovány. Na historii varnsdorfské ELITE navázala ELITE a.s., její závody byly privatizovány odděleně.¹⁴¹

4.3 Textilní průmysl v Krásné Lípě

Krásná Lípa měla ve svých počátcích zemědělský charakter. Půda zde byla relativně kvalitní a místnímu obyvatelstvu k obživě stačila. Osu vsi tvořila řeka Křinice a úzké dlouhé lány navazovaly na statky u řeky. Textilnictví se více rozvíjelo v blízkém Rumburku, kde zemědělství zdaleka tak neprosperovalo.¹⁴²

S Rumburkem souvisí i první zmínky o textilní výrobě v Krásné Lípě. Roku 1515 je jako člen cechu tkalců v Rumburku doložen první známý tkadlec z Krásné Lípy.¹⁴³ K vzestupu textilnictví v Krásné Lípě došlo v 18. století, na jehož začátku se zde začal

¹³⁸ tamtéž, s. 24-25

¹³⁹ Václav KURAL, Zdeněk RADVANOVSKÝ a kol., „Sudety“ pod hákovým křížem, s. 211-212.

¹⁴⁰ tamtéž, s. 226

¹⁴¹ M. KOPECKÝ, *Elite, Historie a současnost*, přístupné z:

<<http://elite-cz.cz/Historie-a-soucasnost/1353.html>>

¹⁴² R. KLOS, *Přehled dějin města*, s. 21 .

¹⁴³ tamtéž, s. 34

rozmáhat domácí tkalcovský průmysl a bylo založeno první bělidlo na Kostelním vrchu.¹⁴⁴ Majitel panství hrabě Filip Josef Kinský aktivně podporoval rozvoj průmyslu na svém panství, a tak pozval do Krásné Lípy anglického podnikatele Johna Barnese, který zde působil od roku 1731, případně 1732. V této době zde došlo k rozvoji tkalcovství, přádelnictví, výroby plátna, sukna, nití a příze, punčoch a dalších produktů, narostl počet bělidel a výrobky byly barveny, což mělo podle pamětníků neblahý vliv na kvalitu říčky Křinice. O rozkvětu svědčily i pondělní trhy, kde se prodávala příze, která sem byla ve své surové podobě přivážena i z Krkonoš, Moravy a Slezska.¹⁴⁵

V roce 1778 bylo v Krásné Lípě 36 bělidel, v Krásném Buku 14 a v osadě Kyjov-Hely 16.¹⁴⁶ Že bělidla byla neodmyslitelnou součástí města v 19. století, se dočteme i ve vzpomínkách místního malíře Augusta Frinda: „*Pro město byla zvláště charakteristická bělidla příze. Když člověk stál na nějaké vyvýšenině, mohl v létě vidět na levém a pravém břehu potoka v okrajové části města bělidla; příze od šedé, žluté až po nejčistší bílou tam ležela ve velkém množství, rozprostřená po trávníku, napnutá na vidlicích. Budova bělidla, k jehož horním místnostem vedla dlouhá lávka, vyhlížela vzhledem ke svému zvláštnímu stovebnímu stylu malebně, i když jen v šedých tónech. Roztroušeně stály budky hlídačů a také sudy s vodou a hladina rybníků, které byly vždy bohaté na ryby, se třpytila ve slunci a celá pláň byla dobře oplocena. Tento obraz působil zvláště.*“¹⁴⁷ Za rozvojem bělidel stál majitel českokamenického panství hrabě Filip Josef Kinský, který založil bělidlo u krásnolipského rybníku Fiebigteich (dnes Cimrák) a v Doubici. Přírodní bělení doznívало na přelomu 19. a 20. století a bylo postupně nahrazeno bělením chemickým.¹⁴⁸

Krásná Lípa byla důležitým střediskem výroby nití. Součástí místní manufaktury se roku 1732 stala vzorová niťárna. O půl století později se nitě vyráběly i v Doubici, Chříbské a Sněžné a jejich domácí výroba zde existovala do 1. poloviny 20. století.¹⁴⁹

Odvětvím, kterým se Krásná Lípa proslavila, byla výroba punčoch. Centrem punčochářství byl původně Jiříkov, kde vznikl v roce 1756 cech punčochářů. Řada z nich se ale brzy přeorientovala na plátenictví. V Krásné Lípě vznikla i továrna na výrobu pletacích strojů, zvaných stávký (odtud také získalo pletené zboží název stávkové), jejíž

¹⁴⁴ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 7.

¹⁴⁵ K. JAROLÍMEK, *Letmý pohled*, s. 52.

¹⁴⁶ V. ČERNÍK, *100 let města*, s. 8.

¹⁴⁷ G. JEŘÁBKOVÁ, *August Frind*, s. 17-18.

¹⁴⁸ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 38.

¹⁴⁹ tamtéž, s. 56

majitel Gottfried Preußger, který pocházel ze Saska, zkonstruoval roku 1818 zdokonalený pletací stroj.¹⁵⁰

Životní úroveň a zvyky místních obyvatel, kteří se věnovali textilnictví, jsou popsány v práci Franze Aloyse Mussika: „*Jeden špatný zvyk je, že zdejší dělník musí jíst pětkrát denně a je obzvláštním milovníkem másla. Proto požaduje denní mzdu 20 kr. konvenční měny a také ji dostává. Dělnice a děti dostávají jen polovinu této mzdy. Služebnictvo je zde velmi dobře placeno a dostává v porovnání s Prahou dvojnásobnou mzdu. Naproti tomu otec chudé rodiny musí v čase neúrodných let žít ve velké bídě. Brambory se solí jsou pak jedinou potravou, kterou on a jeho rodina mají. Chleba schází mnohým rodinám zcela a chudý poctivý přadlák je často spokojen, když si vydělá alespoň na chleba a mléko ke svým bramborám.*“¹⁵¹

Zaměření obyvatel Krásné Lípy na textilní výrobu se projevilo i v místním školství. Pravděpodobně v roce 1837 zde vznikla jako jedna z prvních odborných škol v českých zemích nedělní řemeslnická škola. Její působení bylo sice krátkodobé, ale brzy ji nahradila c. k. odborná pletařská škola. Vznikla v roce 1875 mimo jiné za finanční podpory továrnické rodiny Hielle a jejich společníka Carla Dittricha. Stejně zaměřené školy v regionu existovaly i v Šluknově, Rumburku a Varnsdorfu. Krásnolipská pletařská škola nabízela vzdělání ve formě denního, večerního i nedělního studia. Roku 1891 byly výrobky jejích žáků prezentovány na Všeobecné zemské výstavě. V roce 1914 byly vedeny kurzy „všeobecné odborné školy pletařské“ s učební dobou 1 rok, „speciální odborné školy“ sestávající z technologického oddělení pro pletaře s učební dobou 1 rok, dále se zde konaly kurzy ke vzdělávání pracovníků textilního průmyslu ze speciálních oborů pracovní činnosti, normální jednoletý odborný vzdělávací kurz pro pletaře s učební dobou sedm měsíců a pak dva speciální kurzy: dvouměsíční mistrovský kurz pro mechanické pletení a stejně dlouhý kurz pro zkoumání příze a pleteného zboží. Dále zde byl přípravný kurz pro žáky, kteří předtím neabsolvovali odbornou praxi. Výuka původně probíhala v budově základní školy, později se přesunula do budovy v Pletařské ulici vystavěné přímo pro potřeby pletařské školy. Budova sloužila ještě v 2. polovině 20. století žákům základní školy, probíhala zde výuka prvních a druhých tříd a byla zde též tělocvična. V 90. letech byla zbourána.¹⁵²

¹⁵⁰ tamtéž, s. 34

¹⁵¹ Franz Aloys MUSSIK, *Der Markt Schönlinde und dessen eingepfarte Ortschaften*, s. 46-47 v překladu K. JAROLÍMKA, *K historii pletařské školy*, s. 13.

¹⁵² JAROLÍMEK, *K historii pletařské školy*, s. 16-27.

Důležitým zdrojem obživy místních obyvatel se stala tovární výroba. Stroje na sprádaní bavlny byly poměrně snadné na obsluhu, takže u nich pracovaly často i děti od desíti let věku.¹⁵³ Se zaměstnáním v továrnách souvisejí i občasné dělnické nepokoje a stávky, ke kterým docházelo při horší ekonomické situaci. K první velké krizi textilního průmyslu v severních Čechách došlo roku 1915. Důvodem nejspíše byla technická a technologická zaostalost místní výroby, ale z části mohlo jít i o důsledky probíhající války.¹⁵⁴

Velkou stávkou zaměstnanců textilního průmyslu zažila Krásná Lípa a blízké Zahrady (dnes součást Krásné Lípy) v období od 3. listopadu 1924 do 7. ledna 1925. Do devítidenní stávky se (alespoň podle údajů stávkujících) zapojilo 1700 dělníků z firem Stephan Schindler, Anton Wenzel, J. H. Vatter, Joseph Scheibner, August Marschners Sohn, Gustav Jäger a Filipp Michels Söhne. Důvodem bylo snížení mezd v pletářském a tkalcovském průmyslu o 25 % a zkrácení pracovní doby. Žádosti dělníků o mimosmluvní přídavky, které by jim pomohly s udržení životní úrovně po zdražení potravin a předmětů denní potřeby, jejich zaměstnavatelé odmítli a dělníci reagovali 3. listopadu 1924 stávkou. Vyjednávání byla neúspěšná, neboť podnikatelé si stanovili vlastní podmínky, které byly pro dělníky nepřijatelné. Stávka byla ukončena v lednu po stažení podmínek podnikatelů a dohodě, že dojde k navýšení mezd o 20 haléřů za hodinu, což pro stávkující představovalo vítězství.¹⁵⁵

Druhá světová válka přinesla změny v národnostním složení zaměstnanců místních podniků. Zatímco před válkou zde pracovali výlučně Němci a Češi zastávali místa státních zaměstnanců, po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byli Češi nasazováni do místních podniků a mohli tak nahrazovat Němce, kteří odcházeli na frontu. Přesné údaje o počtu nasazených Čechů nejsou k dispozici. Podle vzpomínek Rudolfa Bičičště, který měl tyto informace již zprostředkovaně, mělo být v Krásné Lípě „za války v totálním pracovním nasazení hodně Čechů a Moraváků, z nichž část zůstala a vytvořila místní samosprávu“.¹⁵⁶

V této době se dá předpokládat částečná změna orientace výroby na výrobu pro vojáky. V *Compassu* žádná taková změna výroby zanesena není, ale i za první světové války uvedla „výrobu vojenské výstroje“ pouze firma Josef Scheibner.¹⁵⁷

¹⁵³ týž, *Letmý pohled*, s. 52

¹⁵⁴ týž, *K historii pletářské školy*, s. 6

¹⁵⁵ *Der Streik der Strick- und Wirkwarenarbeiter in Schönlinde und Gärten*. Rumburk, s. 2-8; SOKA Děčín, Archiv města Krásná Lípa, inv. č. 31, Kronika města Krásná Lípa, fol. 151.

¹⁵⁶ R. BIČIŠTĚ, *Vzpomínka na čtyři letní měsíce roku 1945*. Přístupné z:

<<http://www.zwittau.cz/WEB/biciste.htm>>

¹⁵⁷ *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1916*.

Vedení firem se po válce ujali národní správci. Obvykle se jednalo o osoby, které byly nějakým způsobem spjaté s textilním průmyslem, ale ani to nebylo zárukou správného vedení podniku. Původní majitelé a zaměstnanci ve firmách až do odsunu zůstávali jako nezbytná pracovní síla, která měla potřebné znalosti k udržení výroby. Postupně je nahrazovali Češi, kteří přicházeli osidlovat pohraničí. Národní správci se v některých případech zasazovali o vyjmutí vybraných Němců ze seznamů osob určených k odsunu, ale ne vždy jim Okresní národní výbor v Rumburku vyhověl.

Ekonomická situace podniků po válce byla obtížná. Kromě odsunu zaměstnanců německé národnosti se musely potýkat i s nedostatkem materiálu. Na získávání surovin uskladněných v zahraničí vzpomínal Rudolf Bičíště: *„Z činnosti správy spořitelny z této doby vzpomínám na jednu velmi riskantní finanční operaci, kterou jsme v té době provedli. Jak jsem již uváděl, většina závodů v Krásné Lípě se zabývala výrobou punčoch a dámského prádla z umělého hedvábí. Surovinu závody odebíraly ze skladu v Bautzen v německém území, nyní okupovaném sovětskou armádou. Někteří národní správci, hlavně starousedlík pan Brož, národní správce fy Löffler - dnes budova před železničním přejezdem u hlavní silnice směrem od Rumburka vpravo - měli informace, že surovina se dá od Rusů koupit a převézt přes hranice k nám, jsou zapotřebí sehnat jen marky. Dali jsme se přesvědčit a na pochybnou zástavu směňky, kterou všichni národní správci podepsali, vyzvedli z pokladny 5 milionů marek a vložili je do tohoto obchodu. Celou akci organizoval a prováděl právě pan Brož. Naštěstí vše vyšlo a závody měly na několik měsíců postaráno o materiál.“*¹⁵⁸

Většina firem byla Ministerstvem průmyslu určena k likvidaci a jejich majetek byl Fondem národní obnovy rozdělen jiným textilním podnikům v Československu. Tímto krokem přišla Krásná Lípa o většinu své textilní výroby, která byla základem její ekonomické prosperity.

Z několika desítek textilních podniků zůstaly v Krásné Lípě v 2. polovině 20. století pouze závody dvou národních podniků – ELITE, výroba punčoch, národní podnik, Varnsdorf a BONEX, pletárny, národní podnik, Teplice. Závod č. 2 patřící varnsdorfské „Elitce“ vyráběl tzv. vrchní ošacení (pánské a dámské pulovry, halenky a polokošile z jemné příze).¹⁵⁹

¹⁵⁸ R. BIČIŠTĚ, *Vzpomínka na čtyři letní měsíce roku 1945*. Přístupné z: <http://www.zwittau.cz/WEB/biciste.htm>

¹⁵⁹ Milan KOPECKÝ, *Elite. Historie a současnost*. Přístupné z: <http://elite-cz.cz/Historie-a-soucasnost/1353.html>

V 90. letech 20. století došlo k privatizaci národních podniků. Závod č. 2 národního podniku ELITE zprivatizovala společnost NOVIA, spol. s r.o. K této společnosti přibyla roku 2004 společnost NOVIA FASHION, s.r.o. a společně tak představují dnešní krásnolipskou textilní výrobu. NOVIA, spol. s r.o. se zaměřuje především na výrobu punčoch, ponožek a podkolenek, zatímco společnost NOVIA FASHION, s.r.o. se zabývá produkcí vrchního pleteného oblečení, které vyváží do Německa, Ruska, Anglie, Švýcarska a Polska. Obě společnosti mají stejného jednatele, který byl celý život zaměstnán ve varnsdorfské ELITE, a jejich sídlem se stala bývalá Schindlerova pletárna v Kyjovské ulici.¹⁶⁰

Na následujících stránkách je zdokumentována existence některých společností, které se na území Krásné Lípy a Krásného Buku v 19. a 20. století nacházely. Zároveň jsou zde zachyceny osudy vybraných členů hlavního krásnolipského podnikatelského rodu, rodiny Hielle.

4.3.1 Rodina Hielle a její společnosti

Jednou z nejvýznamnějších krásnolipských podnikatelských rodin, byla rodina Hielle, která se po generace věnovala textilní výrobě, založila několik firem a část prostředků, které tak vydělala, investovala do rozvoje města.

Karl Hielle

Karl Theodor Hielle se narodil 20. července 1822 v Krásném Buku obchodníkovi Wolfgangu Hille a Karolině rozené Mayové.¹⁶¹ Vystudoval reálnou školu v Praze a obchodní školu v Lipsku. Po praxi v Terstu a jedné z vídeňských bank pracoval v krásnolipské firmě Joseph May und Sohne, kterou vedl jeho strýc a budoucí tchán Franz May.¹⁶² Dne 14. září 1847 se na základě dispensu z 14. srpna oženil se svou sestřenicí Florou Johannou Mayovou, dcerou Franze Maye.¹⁶³ Zemřel 26. března 1871 v Berlíně na zástavu srdce a pochován byl na hřbitově v Krásném Buku.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Petr JOZA, Jan NĚMEC, *Historie a současnost podnikání na Děčínsku a Šluknovsku*, s. 256-257.

¹⁶¹ SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, NAD 856, Matrika narozených, sig. L73/59, fol. 56.

¹⁶² Jacek GRZONKOWSKI, *Panteon osobistości tworzących historię Żyrardowa*. In: Żyrardów Murowane Klimaty, č. 3, září 2010, s. 9.

¹⁶³ SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, NAD 856, Matrika oddaných, sig. L73/19, fol. 131.

¹⁶⁴ SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, NAD 856, Matrika narozených, sig. L73/59, fol. 56.

Carl Dittrich

Obchodním partnerem Karla Hielle byl Carl August Dittrich, který se narodil 30. září 1819 v Lipsku v rodině hostinského Johanna Georga Dittricha a Christiny Friedriky rozené Zäunerové z Eisleben v Sasku (dnešní Lutherstadt Eisleben). V Krásné Lípě byl zaměstnán u obchodníka s přízí a plátnem Josepha Maye, jehož dceru Theresii Elisabeth si 5. září 1848 vzal za ženu. Sňatek Carla, který byl augsburského vyznání, s nezletilou¹⁶⁵ katoličkou Theresií může být důkazem, že rozdílné náboženství nebylo pro obchodníky překážkou. Poslední dva roky života se léčil v Teplicích, Mariánských Lázních a Bad Ragaz ve Švýcarsku s měknutím mozku¹⁶⁶, na které také 11. ledna 1886 zemřel.¹⁶⁷

Firma Hielle & Dittrich

Carl Dittrich založil v Krásné Lípě 1. ledna 1849 společně s Karlem Hielle firmu Hielle & Dittrich. Firma měla pobočku v Šumperku a od roku 1857 patřila jejím majitelům i prádelna lnu, tkalcovna a bělárna v Zyradowě, v ruské části Polska, kterou koupili od polské banky. Závod měl v době koupě 3000 vřeten. Údaje o počtu zaměstnanců se v různých zdrojích liší, čísla se pohybují mezi osmi a dvanácti tisíci. Hielle a Dittrich ovlivnili tvář celého Zyrardowa. Pro své zaměstnance zajistili výstavbu celé obytné čtvrti, kterou chránilo 100 kozáků, k dispozici byl kostel, jesle, škola a nemocnice. Po smrti Carla Dittricha spravoval závod jeho syn Carl Dittrich jr. Závod se stal roku 1899 akciovou továrnou na plátno a bavlněné zboží. Obrat činil přes 6 milionů rublů ročně. Velká část závodu byla zničena za první války a roku 1923 ho získala francouzská akciová společnost Marcel Boussac.¹⁶⁸

Firma Hielle & Dittrich, od roku 1898 akciová společnost, vlastnila i závod v Teplicích-Šanově, který byl však zapsán jako mlékárna a vymazán roku 1930.¹⁶⁹

Karl Hielle

Franz Karl Hielle byl synem Karla Theodora Hielle a Flory rozené Mayové. Narodil se 25. července 1848 v Krásné Lípě.¹⁷⁰ Vystudoval reálnou školu v Praze a polytechniku v Drážďanech. Oženil se s Gabrielou Wagnerovou ze Šumperka, kde měla jeho firma Hielle & Wünsche pobočku. Kromě svého působení ve firmě Hielle & Wünsche

¹⁶⁵ Theresii Elisabeth bylo v době sňatku 23 let. Zletilost byla v letech 1753 – 1919 stanovena na 24 let.

¹⁶⁶ Pravděpodobně se jednalo o aterosklerózu mozkových cév, případně o progresivní paralýzu.

¹⁶⁷ SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, NAD 856, Matrika oddaných, sig. L73/19, fol. 143.

¹⁶⁸ G. JEŘÁBKOVÁ, *August Frind*, s. 38; J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 40

¹⁶⁹ SOA Litoměřice – depozit SOKA Liberec, OŽK Liberec, kt. 1481.

¹⁷⁰ SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, NAD 856, Matrika narozených L73/12, s. 25

se věnoval i politice jako obecní zastupitel v Krásné Lípě, od roku 1884 působil v liberecké Obchodní komoře, roku 1885 získal mandát v Českém zemském sněmu a od roku 1887 zasedal v Říšské radě jako poslanec za města Rumburk, Krásná Lípa, Varnsdorf a Chřibská. Právě po jednom z jejích jednání ho zasáhla mozková mrtvice. Zemřel ve Vídni 17. listopadu 1891.¹⁷¹

Eduard Hielle

Eduard Hielle, mladší bratr Franze Karla Hielle, se narodil 18. ledna 1850 Karlu Hielle a Floře rozené Mayové. Sňatkem s Elisabeth Dittrichovou roku 1873 spojil rodiny Hielle a Dittrich, které byly do té doby spojeny jen partnerství v obchodní společnosti, u níž sám také pracoval. Nechal postavit rodinnou vilu v Pražské ulici. Zemřel 13. června 1895 ve věku 45 let na chronický zánět jater.¹⁷²

Karl Hielle

Karl Wolfgang Hielle se narodil 3. prosince 1874 v Krásné Lípě jako syn Franze Karla Hielle a Gabriely rozené Wagnerové ze Šumperka. Vystudoval právnickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze.¹⁷³ Byl členem Obchodní a živnostenské komory v Liberci a pracoval v rodinné firmě Hielle & Wünsche. Kromě této firmy působil i u firmy Regenhart & Raymann v Jeseníku, jejímž tichým společníkem byl Carl Dittrich, a v žyrardovské manufaktuře firmy Hielle & Dittrich. Zemřel 5. prosince 1959 ve Stuttgartu.¹⁷⁴

Paul Hielle

Paul Hielle, bratr Karla Wolfganga, se narodil 6. dubna 1878.¹⁷⁵ Byl prokuristou firmy Hielle & Wünsche v Krásné Lípě č. 480. V roce 1905 se oženil s Marií Helenou Römischovou. Jejich synové šli v otcových stopách. Prvorozený syn Rolf Karl Adolf založil firmu ROHI a Fritz společně s Lotharem Kochem založil firmu Hielle & Koch.¹⁷⁶ Paul Hielle zemřel 27. 3. 1942 v Krásné Lípě.

¹⁷¹ *Bohemia*. Vídeň, listopad 1891, roč. 64, č. 317, s. 7.

¹⁷² SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, NAD 856, Matrika zemřelých L73/28, s. 82

¹⁷³ Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inv. č. 2, Matrika doktorů německé Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze (1892–1904), fol. 252.

¹⁷⁴ M. Myška a kol., *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*, s. 173.

¹⁷⁵ SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, NAD 856, Matrika narozených L73/15, s. 113

¹⁷⁶ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 42.

Firma Hielle & Wünsche

Firma Hielle & Wünsche byla založena již před rokem 1850. Jejím základem byla živnost Eliase Hielle, který obchodoval s plátnem a přízí v Krásném Buku. Nad rybníkem Fibigteich (Cimrák) vystavěli roku 1873 mechanickou tkalcovnu, kterou o 14 let později rozšířili o barevnu a přádelnu. Roku 1896 rozšířili svou firmu o přádelnu Antona Friedricha, která sídlila v Pražské ulici v Krásné Lípě.¹⁷⁷ Již o rok dříve si zřídili pobočku v Rumburku, kde koupili budovy tkalcovny Georga Quasse a v roce 1899 k nim přibyla i mechanická tkalcovna firmy A. Rauch & Co.¹⁷⁸

V dotazníku z roku 1939, kdy byl ředitelem Ing. Paul Hielle, uvádí firma, že má 6 zaměstnanců (5 mužů a 1 ženu) a 36 dělníků (24 mužů a 12 žen).¹⁷⁹ Pro srovnání můžeme uvést, že v roce 1895 zaměstnávali kolem 650 dělníků.¹⁸⁰

Firma patřila v roce 1939 do několika textilních spolků: Fachgruppe Textilveredlungsindustrie der Wirtschaftsgruppe Textilindustrie v Berlína, Verband der sd. Stückwarenveredler v Liberci a Verband der Textilveredlungsindustrie Chemnitz e. V.¹⁸¹

Ve 30. letech 20. století vyráběla firma tkané zboží a spřádala vikuňu.¹⁸² Po smrti Paula Hielle roku 1942 prodala jeho žena Marie firmu varnsdorfskému podnikateli Ing. Heinrichu Löfflerovi, který zde provozoval jen úpravnu a barevnu.¹⁸³ Po jeho smrti při náletu na Berlín získala firmu Hielle & Wünsche firma Kunert z Varnsdorfu. Jako její součást se po roce 1945 krásnolipská firma Hielle a Wünsche stala součástí národního podniku Elite.¹⁸⁴

Ruční tkalcovna ROHI a Rolf Hielle, gumo-textilní závod

Ruční tkalcovna ROHI byla založena 1. března 1933, zaprotokolována byla však až 4. dubna 1939.¹⁸⁵ Roku 1935 převzala objekt bývalé Friedrichovy přádelny v Pražské ulici.¹⁸⁶ Živnostenské oprávnění k výrobě měla manželka Rolfa Hielleho Marga rozená Vatterová. Kvůli rozšíření výroby i na hnací šňůry a klínové řemeny vzniklo oddělení

¹⁷⁷ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 42.

¹⁷⁸ P. JOZA, J. NĚMEC, *Historie podnikání*, s. 156.

¹⁷⁹ SOA Litoměřice, OŽK Liberec, kt. 1481, složka Hielle & Wünsche.

¹⁸⁰ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 42.

¹⁸¹ SOA Litoměřice – depozit SOKA Liberec, OŽK Liberec, kt. 1481, složka Hielle & Wünsche.

¹⁸² Jedná se o vlnu z jihoamerické lamy vikuně. Vlna mohla být buď čistá, nebo častěji s příměsí bavlny nebo textilního odpadu, pak byla nazývána vigoň. Dá se předpokládat, že i zde šlo o vigoň s příměsemi.

¹⁸³ SOA Litoměřice – pracoviště Most, *Prozatímní inventární seznam k fondu Hielle & Wünsche, Krásná Lípa (1925-1930)*, s. 8.

¹⁸⁴ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 42.

¹⁸⁵ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, kt. 122, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Hielle Rolf „ROHI“

¹⁸⁶ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 42.

ROHI TSA Treibschnurrabteilung, z něhož se roku 1944 stala vlastní společnost zapsaná do obchodního rejstříku pod názvem Rolf Hielle Komanditgesellschaft. Předmětem jejího podnikání byla výroba zboží z kaučuku a jeho předběžných produktů a umělých hmot s vložkami nebo bez vložek, výroba klínových řemenů převodních a přenosných ústrojí z gumy a textilií a jiného zboží z gumového a textilního materiálu. Majitelem byl Rolf Hielle. Společnost sídlila v Koželužní ulici č. 15.

Po druhé světové válce přešly ROHI, ruční tkalcovna, Marga Hiellová roz. Vatterová i Rolf Hielle, komanditní společnost pod národní správu. Správcem byl jmenován nejdříve JUDr. Jiří Hora, poté Vladimír Kyslinger a JUDr. Jiří Hoffman, kterého nahradil Arnošt Mikota. Oba správci byli později pro nedostatky odvoláni a nahrazeni Aladarem Mahrerem.

Podmínky, v nichž byly firmy bezprostředně po válce nuceny podnikat, naznačuje dopis z 12. února 1946 napsaný národním správcem firmy Rolf Hielle jeho předchůdci domáhajícímu se zbytku své odměny: „*Jestliže závod byl v těživé situaci za dob, kdy jste Vy formálně zastával funkci národního správce, je tentokrát v situaci ještě horší, a to proto, že býv. majitelé, kteří díky jejich rezervované zkušenosti a odborné znalosti mohli být podniku stále ještě prospěšni, byli kromě jiných administrativních zaměstnanců, úředníků, dne 10. 1. 46 zatčeni a s nimiž závod již nemůže počítat.*“¹⁸⁷ Z tohoto dopisu je patrné, že žádosti obou firem na ponechání důležitých pracovníků německé národnosti jako zaměstnanců, které byly formulovány v rámci seznamů německých a českých zaměstnanců, nebyly vyslyšeny.

Ruční tkalcovna vyráběla ručně tkané umělecké potahové, dekorační, nábytkové a oblekové látky, předložky, závěsy, spací pokrývky, běhouny a další výrobky. Nebylo jí dovoleno založit družstvo, ale stala se součástí Ústředí lidové umělecké výroby jako „Rohi“, umělecká ruční tkalcovna, Krásná Lípa.

V prvním roce po válce si ruční tkalcovna ROHI zřídila pobočku ve Studeném, v jehož okolí našla řadu stavů vhodných k výrobě a také zbytky použitelných přízí a látek. V roce 1947 získala firma povolení zřídit si na náměstí Edvarda Beneše v Krásné Lípě (Křinické náměstí) prodejnu textilního zboží na základě živnostenského listu na jméno Markéta Vatterová, provdaná Hiellová. Společnost také žádala ministerstvo průmyslu o povolení zavedení výroby na mechanických stavech, což jí bylo zamítnuto

¹⁸⁷ SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, NAD 1003, kt 122, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Hielle Rolf „ROHI“.

s odůvodněním, že se jedná o ruční tkalcovnu a mechanické stavy nejsou tak šetrné k tkanině.

Společnost Rolf Hielle, komanditní společnost, gumo-textilní závod, která měla v roce 1945 49 zaměstnanců, vstoupila do likvidace. Část jejího vybavení získaly jako součást konfiskované majetkové podstaty likvidované společnosti bratislavský národní podnik Matador, MITAS, gumárenské závody, národní podnik z Hrádku nad Nisou, firma Albin Horčička, autodílny, Mladá Boleslav, Svatopluk Vecka, gumovka, Varnsdorf, Východočeské bavlnářské závody, výrobní podnik, Náchod, Obus, národní podnik, Hostivař, Československé textilní závody, národní podnik, Praha II, firma Ing. Mia a spol., novodobé stavební kování, Praha VIII a Fatra, národní podnik, Napajedla.¹⁸⁸

V budově, kterou využívala ruční tkalcovna, je dnes volnočasové centrum Továrna.¹⁸⁹

Firma Hielle & Koch

Společnost Hielle & Koch založili 1. října 1933 Fritz Hielle, syn Ing. Paula Hielle, majitele společnosti Hielle & Wünsche, a Dr. Ing. Lothar Koch jako dceřinou společnost firmy Hielle & Wünsche. Předmětem podnikání bylo tkaní pestrých vlněných a bavlněných látek. Roku 1939 měli 4 administrativní zaměstnance a 45 dělníků. Národním správcem se po druhé světové válce staly varnsdorfské Továrny jemných punčoch, národní podnik.¹⁹⁰

Vliv Carla Dittricha a rodiny Hielle na podobu města

Carl Dittrich se projevil jako pravý mecenáš, když podpořil studium Augusta Frinda, začínajícího malíře, jehož otcem byl krásnolipský tkadlec Augustin Frind.¹⁹¹ August mohl díky Dittrichově rodině vystudovat Královskou akademii výtvarných umění v Drážďanech a poté pracoval na mnoha jeho zakázkách.¹⁹² Namaloval obraz Immaculaty pro katolický kostel sv. Karla Boromejského v Zyrardowě a také obrazy Zmrtvýchvstání Krista, Vzkříšení Jairovy dcery a oltářní obraz Nanebevstoupení Krista pro evangelický kostel v tomtéž městě.¹⁹³

¹⁸⁸ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, kt. 122, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Hielle Rolf „ROHI“.

¹⁸⁹ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 42

¹⁹⁰ SOA Litoměřice – depozit SOKA Liberec, fond OŽK Liberec, kt. 1481, složka Hielle & Koch.

¹⁹¹ G. JEŘÁBKOVÁ, *August Frind*, s. 21.

¹⁹² tamtéž, s. 29

¹⁹³ tamtéž, s. 39

Spojení Carla Dittricha s Augustem Frindem se projevilo i v Krásné Lípě. Carl Dittrich si nechal u nového hřbitova, na jehož výstavbu věnoval pozemky, postavit rodinnou hrobku, jejíž výmalbu a vybavení pak zadal právě Frindovi. Neorenesanční hrobka je dílem německého architekta Julia Karla Raschdorffa, který se jinak, ještě s výjimkou přestavby kostela sv. Gertrudy ve Stockholmu, věnoval tvorbě výhradně na území německé říše. Součástí hrobky byla i výtopna, která sloužila buď k udržení stálého klimatu a tím k ochraně zinkových rakví v podzemí, nebo k zajištění příjemné teploty při mších. Frind navrhl interiérové vybavení (klekátka, oltář, osvětlení), kovanou mříž a vstupní bránu do parku.¹⁹⁴ Hrobka s kotelnou je od roku 2007 kulturní památkou, je ale v havarijním stavu.¹⁹⁵

Manželka Carla Dittricha Theresie nechala pro krásnolipský kostel sv. Máří Magdalény zhotovit vitráže s vyobrazením Panny Marie a Ježíše Krista a pro hřbitovní kapli Vzkříšení Krista u kostela oltářní obraz Zmrtvýchvstání Krista.¹⁹⁶

O rozkvět města se zasloužil i Dittrichův syn Karl, který spolu se svou matkou a sestrami sponzoroval stavbu nové nemocnice nad náměstím. Obraz sv. Karla Boromejského do kaple maloval opět August Frind. Další Karlovou zásluhou byla stavba městských lázní, chudobince, domova mládeže „Carl Dittrich Haus“ a vodovodu.¹⁹⁷

Z působení rodiny Hielle se v Krásné Lípě zachovalo především jejich neorenesanční sídlo s anglickým parkem v Pražské ulici, nazývané místními „Zámeček“. Vystavět ho nechal v letech 1885–1887 Eduard Hielle podle návrhu drážďanské architektonické kanceláře Lossow u. Viehweger. Posledním majitelem vily, který patřil k rodině Hielle, byl automobilový závodník Alfred Hielle, Eduardův syn. Po druhé světové válce sloužila vila jako domov důchodců a když byla definitivně opuštěna, začala spolu s parkem chátrat. V roce 2008 byla prohlášena za kulturní památku s národním významem památkové hodnoty a v současné době probíhá její rekonstrukce.¹⁹⁸

¹⁹⁴ tamtéž, s. 52-53

¹⁹⁵ Diettrichova hrobka s kotelnou na webových stránkách Národního památkového ústavu: <http://pamatkovykatolog.cz?element=2174289&action=element&presenter=ElementsResults>

¹⁹⁶ tamtéž, s. 59-63

¹⁹⁷ tamtéž, s. 73

¹⁹⁸ vila Eduarda Hielle na webových stránkách Národního památkového ústavu: <http://pamatkovykatolog.cz?element=12301356&action=element&presenter=ElementsResults>

4.3.2 Další textilní podniky v Krásné Lípě a Krásném Buku

Továrna na punčochy Joseph Franz Palme

Joseph Franz Palme začínal u svého tchána Stefana Schindlera, jenž od roku 1854 vyráběl punčochy na několika stávcích v Kyjovské ulici. Postupně svou živnost rozšiřoval a po jeho smrti v jeho podnikání pokračoval syn Adolf Schindler, který roku 1886 založil mechanickou pletárnu, jež byla poháněna parním strojem. Firma se rozrostla o řadu dalších továrních budov mezi Kyjovskou a Stradalovou ulicí a vrcholem bylo vystavění moderní funkcionalistické továrny.¹⁹⁹

Vlastní společnost si Joseph Franz Palme pořídil v červnu 1940, kdy převzal arizovanou továrnu na punčochy Burger & Mayer v Trnovanech u Teplic. Společnost působila od té doby pod názvem Strumpffabrik Joseph Franz Palme se sídlem v Krásné Lípě a výrobou v Trnovanech. Továrna se zaměřovala pouze na výrobu dámských kotonových punčoch. Národními správci byli v roce 1945 jmenováni Rudolf Gras a Vladimír Matulík a po nich získaly národní správu ELITE, sdružené továrny punčoch, národní podnik ve Varnsdorfu.²⁰⁰ Majetková podstata původní společnosti byla v roce 1949 z ELITE vyčleněna a stala se součástí nově vzniklého národního podniku EVA.²⁰¹

Gustav Jäger

Asi nejznámějším krásnolipským podnikatelem se stal Gustav Jäger, výrobce spodního prádla, takzvaných „jégrovek“, jehož jméno tak na rozdíl od jmen ostatních podnikatelů neupadlo v zapomnění.

Gustav Adolf Jäger se narodil 22. dubna 1851 v Leopoldce u Velkého Šenova jako syn mlynářského mistra. V Krásné Lípě, kde byl kdysi jeho pradědeček Gottfried Friedrich barvířem,²⁰² začal vyrábět punčochy roku 1876. Pronajal si k tomu od Johanna Hampfa část pletárny a později přesunul výrobu do vlastního domu v Krásném Buku, který zakoupil za finančního přispění své tety. Zde také založil roku 1877 firmu Gustav Jäger. Poté si vystavěl pletárnu, která byla poháněna parním strojem a výrobní areál rozšířil o další budovy, včetně Hampfovy pletárny, kterou koupil roku 1913. Od roku 1892 provozoval Gustav Jäger i pobočku v Ebersbachu v Sasku. Výroba zahrnovala mimo jiné

¹⁹⁹ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 44

²⁰⁰ SOA Litoměřice – depozit SOKA Liberec, fond OŽK Liberec, kt. 1482, složka Josef Franz Palme.

²⁰¹ SOA Litoměřice – pracoviště Most, *Inventář fondu J. F. Palme, (1939-1948)*, s. 2.

²⁰² SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, NAD 856, Matrika narozených, sig. L175/41, s. 27.

bežešvé dámské punčochy, dětské punčocháče, pánské ponožky, kazajky, noční košile, pánské, dámské i dětské spodní prádlo, dětské a sportovní oblečení.²⁰³

Počet zaměstnanců byl v letech 1911–1926 přibližně 200 továrních a 400 domácích dělníků. Gustav Jäger zemřel v roce 1927 a řízení firmy převzal jeho syn Gustav Adolf Jäger jr. Od toho roku se počet domácích dělníků snížil na 150. Od roku 1933 nebyl v *Compassu* již uváděn, přesto je ale jisté, že společnost tuto formu zadávání práce stále využívala.²⁰⁴ V roce 1939 zaměstnávala firma 18 administrativních zaměstnanců, 188 dělníků a 72 domácích pracovníků. Pro srovnání v srpnu 1946 po odsunu Němců byl celkový počet všech zaměstnanců i s domácími pracovníky pouze 107 osob.²⁰⁵

Synové Gustava Jägera jr. Gustav Johann a Johann Willibald přesunuli po válce své podnikání do Herbsteinu v Hesensku, kde provozovali pletárnu a velkoobchod.²⁰⁶ Národním správcem firmy v Krásném Buku se stal 15. června 1945 Josef Kašpar. Při správě si nepočínal příliš ekonomicky a pokračoval ve výrobě, i když se již mělo počítat s jejím ukončením. Národní správce ale nejspíš stále věřil v přehodnocení rozhodnutí Ministerstva průmyslu o likvidaci firmy. V roce 1946 výroba stále fungovala v původních třech odděleních: 1. cotonárna sestávala z 26 cotonových strojů, mimo přípravných strojů na výrobu dámských hedvábných punčoch, pánských a dětských ponožek z umělého hedvábí, bavlny a čisté vlny; 2. pletárna využívala 217 pletacích strojů, mimo přípravných strojů na výrobu dámských a dětských punčoch a pánských ponožek z čisté bavlny a čisté vlny; 3. stávkárna sestávala z 44 stávkových strojů na výrobu kojeneckého prádla, dětského, dámského a pánského prádla z umělého hedvábí, bavlny a vlny. Továrna byla poháněná parním strojem na mour, který také zajišťoval vytápění místností. Při kontrole v roce 1947 bylo nalezeno mnoho polotovarů (jednalo se o více než dvě desítky tisíců tuctů), které již nemohla likvidovaná firma dokončit. Hrozila velká hospodářská ztráta, protože firma Gustav Jäger byla podle svých slov jediná v poválečném Československu, kdo disponoval na příklad stroji na zhotovení lýtek a jako jediná v okrese vyráběla zdravotní spodní prádlo. Její uzavření navíc připravilo o pracovní místa Čechy, kteří přišli po válce z vnitrozemí za pracovní příležitostí. Výrobní zbytky byly nakonec stejně jako mechanické vybavení předány dalším podnikům, např. Továrny jemných punčoch, národní podnik, Varnsdorf, Slovenka, národní podnik, Turčianský Svätý Martin, Anči Mikšová,

²⁰³ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 46.

²⁰⁴ *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1911–1944*.

²⁰⁵ SOA Litoměřice – depozit SOkA Liberec, fond OŽK Liberec, kt. 1482, složka Gustav Jäger.

²⁰⁶ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 46.

tovární výroba pleteného zboží, Hradec Králové nebo zahraniční KibuceyHašomer Hacaer Communi Settlement cent. Corp. soc. Ltd, Tel Aviv.²⁰⁷

Budovy továrny, která v druhé polovině 20. století sloužila i jako silo Zemědělského zásobování a nákupu, byly roku 2001 zbourány a zůstal stát pouze tovární komín. Do dnešní doby se dochovala i blízko stojící vila, kterou si nechal Gustav Jäger vystavět. Ve 20. století v ní sídlil dětský domov a později domov důchodců.²⁰⁸

Firma Edwin Jäger

Firma Edwin Jäger se sídlem v Krásné Lípě v dnešní Varnsdorfské ulici 76 byla založena 11. ledna 1923 a zaměřovala se na výrobu dámských hedvábných punčoch, dámských, pánských a dětských sportovních punčoch a ponožek a na velkoobchod.²⁰⁹ Firma vykazovala v předválečných letech produkci v průměru 60 000 tuctů výrobků ročně (40 000 kg materiálu) v hodnotě 5 milionů Kč, v období druhé světové války klesla produkce na polovinu (30 000 tuctů párů punčoch a ponožek, 20 000 kg materiálu, 3,5 milionu korun). K 31. prosinci 1945 vykazovala firma 5 700 000 Kč čistého jmění, ryzí docílený zisk 773 000 Kč a stav zadlužení 400 000 Kč. Firmě patřil i s továrnou sousedící obytný dům a přilehlé louky. Továrna disponovala kanceláří, úpravnou, správkárnou, skladem, cívkárnou a vlastním závodem, který měl dvě dílny a jednu další místnost.

Firma Edwin Jäger obchodovala i v zahraničí, kontakty měla především ve Skandinávii. Ještě po druhé světové válce, v období národní správy, měla zastupitelskou smlouvu s firmou Pejers Agenturcentral ve Stockholmu. V roce 1946 obdržela firma ze Švédska objednávku na 7000 tuctů výrobků. Národní správa byla zavedena 18. srpna 1945. Majetková podstata firmy byla k 1. lednu 1948 začleněna do národního podniku ELITE, sdružené továrny punčoch ve Varnsdorfu.²¹⁰

Krásnolipská továrna na punčochy, akciová společnost

Krásnolipská továrna na punčochy, akciová společnost, německy Schönlander Strumpffabrik A. G., byla založena 5. března 1929. Předmětem jejího podnikání byla výroba a prodej pleteného a stávkového zboží po živnostensku, zvláště punčoch, k této výrobě sloužících vedlejších a pomocných výrobků a provoz výrobních a obchodních

²⁰⁷ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, kt 122, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Gustav Jäger.

²⁰⁸ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 46.

²⁰⁹ SOA Litoměřice – depozit SOKA Liberec, fond OŽK Liberec, kt. 1482, složka Edwin Jäger.

²¹⁰ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, kt 122, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Edwin Jäger.

odvětví příbuzného průmyslu a s tímto souvisejících obchodů sloužících k podporování tohoto účelu.

Akciový kapitál činil v době založení společnosti 1 500 000 Kč a byl rozdělen na 3750 akcií po 400 Kč. V roce 1933 došlo k odkolkování dvou třetin původní jmenovité hodnoty, takže zůstaly akcie pouze v hodnotě 500 000 Kč, následně byly ale odkolkované akcie znovu okolkovány a hodnota firmy vzrostla zpět na původní 1 500 000 Kč.

Představenstvo bylo tvořeno správní radou, která mohla mít podle stanov 3 až 10 osob. V době založení společnosti to byli Ota R. Koch, ředitel opavské filiálky Ústřední banky německých spořitelén v Československé republice, jako předseda představenstva, Walter Brass, velkopřůmyslník v Zábřehu na Moravě, jako náměstek předsedy a Stefanie Reiserová z Klokočova u Příboru.²¹¹

V roce 1938 měla společnost 57 zaměstnanců, všichni byli Němci. V roce 1943 v ní pracovali 2 Češi²¹², ale počet německých zaměstnanců se snížil na 29. V roce 1945 po skončení války zde bylo zaměstnáno 28 Čechů a 29 Němců (zde došlo ke změně v počtu žen a mužů – v roce 1943 to bylo 15 mužů a 14 žen, v roce 1945 12 mužů a 17 žen). Kapacita podniku měla být 50 mužů a 30 žen.

Krásnolipská továrna na punčochy vyvážela před druhou světovou válkou asi polovinu své produkce do zahraničí. Obchodní styky měla se všemi evropskými zeměmi, Egyptem, USA, Palestinou a Afrikou. Roku 1937 vykazovala společnost obrát 5 145 405 Kč, v roce 1944 byl obrát úhrnem 3 584 238 korun. Výroba se během válečných let téměř o dvě třetiny zmenšila z 66 433 tuctů v roce 1937 na 24 430 tuctů v roce 1944.

Krásnolipská továrna na punčochy patřila do rodinného koncernu, který vlastnil Theodor Reiser, majitel firmy Albert Reiser v Klokočově u Příbora. Do koncernu dále patřily Parma a spol. (později Tichavská přádelna) v Tiché u Frenštátu pod Radhoštěm, Schnürerer a spol. (později Příborská pletárna), Tichavská pletárna v Tiché u Frenštátu pod Radhoštěm a Tylovická pletárna v Tylovicích u Rožnova pod Radhoštěm. Theodor a Stefanie Reiserovi měli dále účast i ve firmě J. David Wild, Kynšperk nad Ohří, Direkta Praha, Direkta Opava, Malder Reiser a spol. v Opavě nebo Priessnitz Sanatorium Grägenberg u Frývaldova.

Rozhodnutím zemského národního výboru moravskoslezského, expozitury v Moravské Ostravě z 19. května 1945 byla vyhlášena ve společnosti, stejně jako

²¹¹ SOA Litoměřice – depozit SOkA Liberec, fond OŽK Liberec, kt. 1483, složka Krásnolipská továrna na punčochy.

²¹² Vzhledem k probíhající válce se dá předpokládat, že se jednalo o Čechy, kteří zde byli nasazeni na nucené práce.

v ostatních podnicích koncernu, národní správa. Z firmy Albert Reiser, již Krásnolipská továrna na punčochy patřila, se staly Továrny na pletené zboží, Albert Reiser, národní správa se sídlem v Klokočné u Příbora. Správci se stali Zdeněk Mlčoch, Viktor Neuwirth a Jan Břežný, jejich zástupcem v Krásné Lípě byl Oldřich Strakoš. Dne 1. prosince 1945 byl podnik znárodněn. Majitel Theodor Reiser, po válce občan Švýcarska, podal proti znárodnění stížnost²¹³. Majetková podstata společnosti byla k 1. lednu 1946 začleněna do Továrny jemných punčoch, národní podnik, Varnsdorf.²¹⁴

Společnost J. H. Vatter

Pletař Joseph Heinrich Vatter si založil 24. srpna 1880 firmu na pletení bavlněných punčoch v dnešní Nerudově ulici č. p. 680.²¹⁵ Po úmrtí Josepha Heinrich Vattera, jeho manželky Adolfine Vatterové a jejich zetě Arnolda Zimmera se společnost změnila roku 1940 na komanditní. Komandisty se stali Adolfine Zimmerová, rozená Vatterová, vdova po fabrikantu Arnoldu Zimmerovi a nezletilí dědici Arnolda Zimmera Karl, Gerhard, Herbert a Annemarie Zimmerovi z Ústí nad Labem. Ve společnosti zůstali nadále i Alfred Vatter (zapsaný od roku 1913) a Heinrich Alexander Vatter (zapsaný roku 1937).

Národní správa byla zavedena 10. července 1945.²¹⁶ Ve zprávě národního správce z roku 1946 je uvedeno, že *„podnik jest velmi dobře technicky vybaven... Z celkového počtu 27 cottonových strojů máme 6 strojů Combi, které jsou nejmodernější v našem oboru. Podnik je plně soběstačný a vyrábí punčochy a ponožky kompletně vše v továrně. Co se stránky hygienické týče, jest tato co nejlépe řešená, dílny jsou vzdušné, slunné, opatřeny ventilátory a stroje pracují bezprašně. Zaměstnáváme celkem 29 Čechů a 57 Němců. Vyrábíme průměrně měsíčně cca. 25000 párů punčoch. Měsíční obrat obnáší průměrně Kčs 500 000. Nyní pracujeme na zakázce 120 000 párů punčoch pro firmu Epstein v Londýně.“* I přes to byl podnik nakonec určen k likvidaci. Vyrobené punčochy a stroje byly přiděleny jiným podnikům a firmám. Některé stroje byly neodborně demontovány a měly být sešrotovány, na což si stěžovaly Továrny na jemné punčochy, které chtěly využít některé části strojů jako náhradní díly. Budovu č. p. 680, tovární objekty, které vznikly na počátku 20. století, a přilehlé pozemky pronajal v roce 1947 fond

²¹³ Ke znárodnění i přes stížnost došlo. Theodor Reiser byl obviněn z vlastizrady, není proto zřejmé, zda jako občan Švýcarska dostal odškodnění.

²¹⁴ SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, kt 122, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Schönlinger Strumpfäbrik Albert Reiser.

²¹⁵ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 50.

²¹⁶ SOA Litoměřice – depozit SOkA Liberec, fond OŽK Liberec, kt. 1483, složka J. H. Vatter.

národní obnovy Kleinhamplově továrně Projekce ve Staré Boleslavi²¹⁷ a později je využíval podnik zahraničního obchodu Motokov jako sklady.²¹⁸

Firma Kögler & Endler

Další pletářskou firmou sídlící v Krásném Buku byla firma Kögler & Endler založená 18. února 1924 Karlem Köglerem, Franzem Köglerem, Karlem Endlerem starším a Karlem Endlerem mladším. Jednalo se o malý podnik s 12 dělníky a 15 dělnicemi, bez administrativních zaměstnanců. Franz Kögler a Karl Endler starší byli roku 1939 z firmy po úmrtí vymazáni.²¹⁹ Od května 1945 nebyla firma v provozu a bylo rozhodnuto o její likvidaci. Při oceňování strojů (6 pletacích cottonových strojů, 3 ponožkové automaty, 5 soukacích strojů a stroj pro parní vytápění forem na punčochy) byla pořizovací hodnota odhadnuta na 2 210 000 Kčs, obecná hodnota v roce 1946 na 717 000 Kčs. Pořizovací hodnota transmise (2 elektromotory a 1 transmise) byla stanovena na 29 000 Kčs a obecná hodnota na 5 600 Kčs.²²⁰

Firma Erna Böhm

Firma Erny Böhmové je ukázkou podniku, který patrně nebyl zaprotokolován u krajského soudu a zmínky o ní se nevyskytují ani v Compassech. Jediné informace pocházejí až z období likvidace v roce 1946. Sídlila v Dukelské ulici 696, jednalo se tedy o živnost provozovanou v běžném rodinném domku. Po válce již činnost nevyvíjela, když její majitelka odešla do Německa. Pořizovací hodnota strojů (11 okrouhlých pletacích automatů na punčochy, 1 dvojitý okrouhlý pletací automat na dětské punčochy, 1 okrouhlý pletací automat na dětské punčochy, 6 pletacích strojů plochých, 1 sešivací stroj, 1 řetízkočisticí stroj, 1 soukací stroj a asi 200 kusů dřevěných forem) byla odhadnuta na 381 500 Kčs, obecná hodnota pak na 117 000 Kčs. Většina strojního vybavení pocházela z let 1925–1930. Transmise (transmise pro stroje a elektromotor) byla oceněna na 14 000 Kčs pořizovací ceny, obecná hodnota na 2 600 Kčs.²²¹

²¹⁷ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, kt 122, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Vatter J. H., K. G.

²¹⁸ J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 50.

²¹⁹ SOA Litoměřice – depozit SOKA Liberec, fond OŽK Liberec, kt. 1482, složka Kögler u. Endler.

²²⁰ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, kt 122, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Kögler & Endler.

²²¹ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, kt 121, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Böhm Erna.

Firma Robert Donath dědicové

Ani o firmě Robert Donath dědicové (Robert Donaths Erben) vyrábějící pletené zboží se mnoho informací nedochovalo. Dne 7. srpna 1945 byla zavedena národní správa.²²² V prvním čtvrtletí roku 1946 vykazovala firma 7 dělníků, 26 dělnic, 1 domácí dělnici, která využívala stroj zapůjčený firmou, vedení podniku zajišťoval 1 vedoucí zaměstnanec a 2 administrativní zaměstnanci. V podniku bylo potřeba dalších 24 dělníků. Na rozdíl od řady dalších krásnolipských firem nebyla výroba v tomto podniku ukončena, naopak došlo ke spojení se zanikající pletárnou Johanna Engelmana²²³ a bylo rozhodnuto o přesunutí firmy do jižních Čech; původně se počítalo s Volyní, ale nakonec se firma přemístila do Blatné.²²⁴

Výše zmíněné firmy rozhodně nebyly jediné, které v Krásné Lípě a Krásném Buku podnikaly. Zachytit jejich přesný počet je však nemožné, neboť vedle velkých továrních podniků zde působila i řada drobných výrobců, z nichž mnozí neměli svou živnost zaprotokolovanu jako firmu. Archivní materiál, ze kterého bylo možné čerpat, zachycuje většinou firmy až ve stavu poválečné likvidace a není možné z nich zjistit údaje o společnostech, které zanikly v dřívějším období. V ročence *Compass. Finanzielles Jahrbuch* se naopak objevují i nezaprotokolované firmy, ale protože prezentace firmy zde probíhala na dobrovolné bázi, nedá se předpokládat, že každý výrobce v ní svou firmu propagoval.

Výrobu je podle *Compassu* možné rozdělit do několika skupin: 1. přádelny a tkalcovny bavlny, 2. továrny na vlněné zboží, 3. výroba pleteného a stávkového zboží, 4. len, plátno, konopí, juta, průmysl provaznický, nitě, 5. továrny na hedvábí, výroba hedvábného zboží, 6. pomocný průmysl (barvírny, bělidla, úpravny), 7. obchod surovinami a polovýrobky, 8. obchod textilními výrobky, 9. umělé květiny, 10. různé (ozdobné zboží apod.).

Mezi lety 1911 a 1944 působily podle *Compassu* v Krásné Lípě tyto společnosti:

1. přádelny a tkalcovny bavlny:

Hielle & Koch (1934–1944), Hielle & Wünsche (1911–1937), Joseph Müller's Nachfolger (1911–1944), Produktiv-Genossenschaft der Wirk- u. Webwaren-Arbeiter zu

²²² SOA Litoměřice – depozit SOKA Liberec, fond OŽK Liberec, kt. 1481, složka Donatha Roberta dědicové.

²²³ Pletárna Johanna Engelmana byla malý podnik, který měl v 1. čtvrtletí roku 1946 vedle 1 vedoucího úředníka pouze 2 dělníky a 10 dělnic, přičemž 10 z těchto dělníků bylo německé národnosti. Zdroj: SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, kt. 121, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Engelmann Johann.

²²⁴ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, kt. 121, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Donath Robert.

Schönlinde, r. G. b. m. H. (1911–1912), Mechanische Putzwollefabrik Wölfel & Woche (1911–1912), Scheuertuch- und Deckenfabrik, Ges. m.b. H. in Schönlinde (1915–1929), Josef Steffan (1920–1944), S. Strauss & Co. (1924) ; neprotokolované: Johann Fritsche (1915–1924), Franz Frost (1911), Heinrich Pfeifer (1911–1924)

2. továrny na vlněné zboží:

Hielle & Wünsche (1911–1932)

3. výroba pleteného a stávkového zboží:

a) v Krásném Buku:

Grohmann & Labek (1932–1944), Gustav Jäger (1911–1944), Kögler & Endler (1924–1944); neprotokolované: Eduard Wotschak (1911–1912)

b) v Krásné Lípě:

Franz Artl (1924–1931), Fritsche & Porsche (1922–1924), Oskar Fritsche (1925–1935), Hille & Himpich (1930–1932), Heinrich Hille (1933–1934), Strumpfindustrie Schönberf vormals Heinrich Hille (1935–1939), Edwin Jäger (1924–1944), Gustav Jäger (1916–1940), Johann Hampf unde Söhne (1911–1915), Kreibich & Schmidt (1927–1928), J. Kunert & Söhne (1938–1944), Heinrich Löffler (1940–1943), Friedrich Michel & Co., Ges. m. b. H., vormals Karl Köglers Witwe (1919–1937), Otto & Krahl (1922–1925/1926), Rudolf Otto jun. (1927–1942), August Marschner & Sohn (1911–1936), Müller & Heene (1933–1933), Johann Nitsche (1938–1944), Strumpffabrik Josef Franz Palme (1941–1943), Ernst Pietsch & Co. (1930–1937), R. Rampfel (1911–1912), Hermann Richter (1930–1944), Josef Scheibner, Wirk- u. Strickereiwarenerzeugung (1915–1940), Stefan Schindler (1911–1937), Ernst Schlögel & Co. (1940–1944), Schönlinger Strumpffabrik A. G. – Továrna na punčochy (1930–1944), J. J. Schwadron & Co. (1927–1938), J.H.Vatter (1912–1944), Anton Wenzel (1911–1915), Wenzel & Co. (1924), Wilhelm Wenzel (1924–1926/1926), Wilhelm Wunder (1924–1935); neprotokolované: Johann Engelmann (1941–1944), K. k. Fachschule für Wirkerei (1911–1936), Carl Kögler (1911–1912), Karl Köglers Witwe (1915–1918), Franz Langer (1936–1944), Karl Krahl (1911–1920/1921), Ernst Pietsch (1938–1944), Jos. Scheibner jun. (1912), Adolf Wenzel (1924–1929)

4. len, plátno, konopí, juta, průmysl provaznický, nitě:

Joh. Faltis Erben (1911–1924), Joseph Müller's Nachfolger (1911–1920/1921);
neprotokolované: Heinrich Pfeifer (1911–1924)

5. továrny na hedvábi, výroba hedvábného zboží:

Edmund Lutz, Seidenwirkwarenfabrik (1941–1944)

6. pomocný průmysl (barvírny, bělidla, úpravny):

Raim. Friedrich (1911), Raimund Friedrich jun. (1911–1938), Hielle & Wünsche
(1920/1921–1942), Heinrich Löffler (1943–1944), Jos. Jul. Preussger (1911–1934),
Vereinigte Ascher Färbereien Akt.-Ges. (1939–1944); neprotokolované: Bruno Hille
(1911–1918), Adolf Wenzel (1911–1922)

7. obchod surovinami a polovýrobky

M. E. Hieke (1920/1921–1924), Hielle & Dittrich (1911), Friedrich Michel & Co.,
Ges. m. b. H., vormals Karl Köglers Witwe (1919–1920/1921); neprotokolované: Adolf
Rittmann (1915–1917), Gustav Zippe (1927–1940), Walter Zippe (1941–1944)

8. obchod textilními výrobky:

Wenzel Karl (1924–1944), Friedrich Michel & Co., Ges. m. b. H., vormals Karl
Köglers Witwe (1919–1920/1921), J. J. Schwadron & Co. (1920/1921), S. Strauss (1932),
Wilhelm Wunder (1932); neprotokolované: Franz Artl (1919–1920/1921), Franz Langer
(1919–1920/1921), Adolf Rittmann (1919–1920/1921)

9. umělé květiny:

Johann Eiselt (1911–1944), Raimund Michel & Co. Komm.-Ges. (1939–1942)

10. různé (ozdobné zboží apod.):

Handweberei „Rohi“ Marga Hielle geb. Vatter (1939–1944)

Následující tabulky zachycují, jaký počet firem byl v určitém roce v *Compassu*
v konkrétní kategorii zapsán. Číslo v závorce udává, kolik z těchto firem nebylo
zaprotokolováno. Všechny údaje jsou pro Krásnou Lípu, z Krásného Buku jsou
v *Compassu* zapsány jen firmy zaměřené na výrobu pleteného a stávkového zboží, proto je

tato skupina rozdělena na „Výrobu pleteného a stávkového zboží (KL)“ pro výrobu v Krásné Lípě a na „Výrobu pleteného a stávkového zboží (KB)“ pro Krásný Buk. Údaje pro roky 1920 a 1921 byly vydány společně v jednom ročníku stejně jako roky 1925 a 1926.

Tabulka 1: Počty firem zapsaných v Compassu v letech 1911–1925/1926

	1911	1912	1915	1916	1917	1918	1919	1920/ 1921	1922	1924	1925/ 1926
Přádelny a tkalcovny bavlny	6 (2)	5 (1)	5 (2)	5 (2)	5 (2)	5 (2)	5 (2)	6 (2)	6 (2)	7 (2)	4
Továrny na vlněné zboží	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Výroba pleteného a stávkového zboží (KL)	9 (3)	10 (4)	9 (2)	9 (2)	9 (2)	9 (2)	9 (2)	10 (2)	11 (1)	16 (2)	15 (2)
Výroba pleteného a stávkového zboží (KB)	2 (1)	2 (1)	1	1	1	1	1	1	1	2	2
Len, plátno, konopí, juta, nitě...	3 (1)	3 (1)	3 (1)	3 (1)	3 (1)	3 (1)	3 (1)	2 (1)	1 (1)	1 (1)	-
Pomocný průmysl (barvírny, bělidla)	5 (2)	4 (2)	4 (2)	4 (2)	4 (2)	4 (2)	3 (1)	4 (1)	4 (1)	3	3
Obchod surovinami a polovýrobky	1	-	-	-	-	-	1	2	1	1	-
Obchod textilními výrobky	-	-	1 (1)	1 (1)	1 (1)	-	5 (3)	5 (3)	-	1	1
Umělé květiny	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Zdroj: *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1911–1925/1926.*

Tabulka 2: Počty firem zapsaných v Compassu v letech 1927–1937

	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Přádelny a tkalcovny bavlny	4	4	4	3	3	3	3	4	4	4	4
Továrny na vlněné zboží	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-
Výroba pleteného a stávkového zboží (KL)	16 (2)	16 (2)	15 (2)	19 (1)	19 (1)	18 (1)	18 (1)	17 (1)	17 (1)	15 (2)	13 (1)
Výroba pleteného a stávkového zboží (KB)	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3
Pomocný průmysl (barvírny, bělidla)	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Obchod surovinami a polovýrobky	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)
Obchod textilními výrobky	1	1	1	1	1	2	-	-	-	-	-
Umělé květiny	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Zdroj: *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1927–1937.*

Tabulka 3: Počty firem zapsaných v Compassu v letech 1938–1944

	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Přádelny a tkalcovny bavlny	3	3	3	3	3	3	3
Výroba pleteného a stávkového zboží (KL)	13 (2)	12 (2)	13 (2)	13 (3)	13 (3)	12 (3)	12 (3)
Výroba pleteného a stávkového zboží (KB)	3	3	3	3	3	3	3
Továrny na hedvábí, výroba hedvábného zboží	-	-	-	1	1	1	1
Různé (ozdobné zboží atd.)	-	1	1	1	1	1	1
Pomocný průmysl (barvírny, bělidla)	2	2	2	2	2	2	2
Obchod surovinami a polovýrobky	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)
Obchod textilními výrobky	-	1	1	1	1	1	1
Umělé květiny	1	2	2	2	2	1	1

Zdroj: *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1938–1944.*

K získání přesného počtu firem existujících v určitém období v Krásné Lípě není možné použít prostý součet firem pracujících v uvedených odvětvích, protože jedna firma mohla působit ve více oborech a v součtech firem se tak opakuje. Zároveň není možné, jak je již uvedeno výše, vyvodit pouze na základě údajů v *Compassu*, přesný počet společností působících v dané lokalitě, protože ne všechny, hlavně v případě menších neprotokolovaných firem, byly v ročence zapsány. Důkazem je jedna ze sledovaných firem, Erna Böhmová. Informace o její existenci v *Compassu* zcela chybí, přesto byly ve fondu ONV Rumburk dochovány dokumenty o její likvidaci. Údaje v *Compassu* mohou ale posloužit k rámcovému přehledu zaměření výroby v Krásné Lípě a Krásném Buku a určení, který obor dominoval.

Ze zjištěných údajů můžeme konstatovat, že nejrozšířenějším odvětvím v Krásné Lípě i Krásném Buku byla výroba pleteného a stávkového zboží. Do této kategorie spadá i výroba punčoch, které vyžadovaly speciální stroje pro výrobu jednotlivých částí. Setkáváme se s výrobou běžných dámských punčoch, bezešvých punčoch, dětských a v několika případech i pánských punčoch. Mezi další výrobky tohoto odvětví patřily trička, kalhoty, živůtky, rukavice nebo ponožky. Vedle bavlny byla surovinou i ovčí vlna, flór

nebo hedvábí. Nejvyšší počet firem (devatenáct) je v tomto odvětví v Krásné Lípě zapsán v letech 1930–1931. Nejde o žádný velký výkyv. V roce 1929 zde bylo zapsáno 15 firem, v roce 1932 to bylo firem 17. Jde spíše o jen o dobu, kdy se sešel začátek uveřejňování údajů v *Compassu* u některých nových firem, a zároveň o poslední roky, kdy se touto formou ještě prezentovaly firmy, které tak činily v předešlých letech. Nelze s určitostí říci, zda tyto firmy ukončily svou prezentaci z důvodu svého zániku. Firmy Hille & Himpich a Müller & Heene, které jsou v *Compassu* zapsány poprvé v roce 1930, uvádí jako rok svého založení rok 1929. Dvě další firmy, které začaly se svou propagací v *Compassu* roku 1930, Ernst Pietsch & Co. a Hermann Richter, tento údaj neposkytují, proto není možné určit, zda byl důvodem jejich prvního zápisu v tomto roce právě jejich bezprostřední vznik.

Druhým nejvyšším počtem firem je zastoupeno odvětví zpracování bavlny, i když v porovnání s předešlou skupinou je jejich počet nízký. Nejvíce firem bylo v tomto oboru zapsáno v roce 1924 (sedm firem), koncem sledovaného období se počet ustálil na třech společnostech. Přádely zpracovávaly nejen bavlnu, ale často i vlnu, len nebo v případě společnosti Hielle & Wünsche vikuňu.

Dalším rozšířeným odvětvím byl pomocný průmysl, kam patřily barvírny a bělidla. Pouze bělidlo bez jiného provozu měl zapsáno Adolf Wenzel. U ostatních subjektů se vždy jednalo o barvírny, které byly v některých případech doplněny bělidly, případně zde docházelo k merceraci²²⁵ tkanin nebo vláken.

V ostatních odvětvích se firmy prezentovaly ojediněle. Jako továrna na vlněné zboží byla zapsána pouze společnost Hielle & Wünsche, která se zároveň prezentovala jako přádelna a tkalcovna bavlny. Je patrné, že zpracování vlny mělo v Krásné Lípě oproti lnu a bavlně minoritní zastoupení.

Len byl kromě příměsí zpracováván také na výrobu nití. K jejich výrobě se užívala i bavlna. Speciálním druhem příze vyráběné v Krásné Lípě firmou Heinrich Pfeifer byla příze určená k háčkování.

Mezi další méně častá odvětví patřila výroba hedvábného zboží zastoupená společnostmi Edmund Lutz, Seidenwirkwarenfabrik, dále výroba umělých květin, které se po celé sledované období věnoval Johann Eiselt vyrábějící lístky, v letech 1939–1942 také společnost Raimund Michel & Co. Komm.-Ges. specializující se na výrobu „květin, lístků a jejich částí“. Do skupiny různé byla zařazena Handweberei „Rohi“ Marga Hielle geb. Vatter, již byla věnována pozornost výše.

²²⁵ Jedná se o úpravu bavlněných textilií za použití hydroxidu sodného, čímž se zvýší jejich pevnost a afinita k barvivům.

V místě, kde byla tak silná textilní výroba, muselo zákonitě docházet i k obchodu s textilními výrobky a polotovary. Za sledované období v obchodu se surovinami a polotovary působilo celkem šest firem, z toho tři nebyly zaprotokolovány, ale souběžně byly v *Compassu* zapsány nejvýše dvě firmy. Obchod s textilními výrobky byl oproti předchozí skupině nepatrně obsáhlejší. Celkově zahrnoval osm firem, z toho tři neprotokolované, nejvyšší počet souběžně zapsaných bylo pět v letech 1919–1921. V ostatním období uveřejňovala své obchodní aktivity pouze jedna nebo dvě firmy. Tato čísla nejsou nijak vysoká. Část výrobních společností si mohla zařizovat obchod sama²²⁶ a řada dalších obchodníků nemusela být v *Compassu* vůbec vedena. Na příklad společnost Hielle a Wünsche využívala k vývozu svých výrobků varnsdorfskou společnost Exportlimit G. m. b. H.

Krásnolipské produkty neuspokojovaly pouze potřebu místních, ale byly exportovány do zahraničí, včetně zámořských destinací. Z evropských zemí se v seznamech objevuje Německo, Holandsko, Srbsko, Řecko, Bulharsko, Rusko, Rumunsko, Maďarsko, Jugoslávie, Itálie, Švýcarsko, Belgie, Polsko, Anglie, Dánsko, jako zástupce mimoevropských zemí lze jmenovat Turecko, Indii, Jižní Afriku a blíže nespecifikované země Střední a Jižní Ameriky.

Některé společnosti uváděly v *Compassu* počty zaměstnanců. Nejednalo se o přesný počet, ale pouze o naznačení velikosti podniku. Pro sestavení tabulky č. 4 byly vybrány dvě pletařské firmy s podobným časovým rozsahem existence, u nichž probíhaly ve sledovaných letech změny v počtech zaměstnanců.

Tabulka 4: Počet zaměstnanců u firem August Marschner & Sohn a Stefan Schindler

	1911	1912	1915	1920/ 1921	1925/ 1926	1927	1928	1929	1934	1935	1937
August Marschner & Sohn	20	20	60	60	150	150	150	150	150	150	-
Stefan Schindler	250	300	500	600	600	800	900	1000	600– 1000	700– 1000	1000– 1200

Zdroj: *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1911–1937.*

V případě firmy August Marschner & Sohn se jednalo o menší společnost, která je v ročníku 1920/1921 uvedena jako společnost s ručením omezeným. Její provoz zprvu zajišťoval parní stroj s výkonem 15 HP, od roku 1922 s výkonem 25 HP, k němuž roku

²²⁶ Často to mívají uvedeno u svého primárního odvětví a do části pro obchod se již nezapisují.

1929 přibyl elektromotor o stejném výkonu. Základní kapitál byl 800 000 K, od roku 1922 1 600 000 Kč. Měla pobočku ve Vídni a své zboží vyvážela do Bulharska.

Podnik Stefana Schindlera s historií od roku 1854, o níž již byla zmínka výše (svou kariéru zde začínal Franz Palme), disponoval podle údajů z roku 1911 parním strojem s výkonem 40 HP a elektromotorem 30 HP, které poháněly 88 strojů. Podnik se postupně rozrůstal, přibývalo strojů, zvyšoval se výkon a bylo nutné přijímat i vyšší počet dělníků. V roce 1929 měl podnik 600 strojů poháněných parním strojem s výkonem 350 HP a stejně silným elektromotorem.

Z tabulky i ostatních údajů zveřejněných v *Compassu* vyplývá, že firmy prosperovaly a mohly si dovolit další rozšiřování své výroby. Ve sledovaném období došlo u firmy August Marschner & Sohn ke zvýšení počtu zaměstnanců téměř sedminásobně, u podniku Stefana Schindlera bylo zvýšení skoro pětinásobné. Tyto údaje dokládají, že pletařství v Krásné Lípě skutečně prosperovalo.

Textilní výroba v Krásné Lípě byla v první polovině 20. století skutečně velmi rozsáhlá a i přesto, že se specializovala na punčochářskou a jinou stávkovou výrobu, obsahovala i řadu dalších odvětví. Její výrobky byly exportovány do řady dalších zemí, místní továrny zaměstnávaly tisíce dělníků a dále rozšiřovaly svůj provoz. Konec tomuto trendu učinila až druhá světová válka a následná obměna místního obyvatelstva. Některé podniky mohly být schopny výroby i nadále, pokud by se vyrovnaly s obtížnou poválečnou materiální situací, ale rozhodnutím státu byla krásnolipská výroba téměř úplně zlikvidována, respektive zredukována do závodů dvou národních podniků se sídlem mimo Krásnou Lípou. Tím byla uzavřena významná kapitola průmyslových dějin tohoto severočeského města.

5 Závěr

Textilnictví bylo pro Krásnou Lípou v jejím vývoji ekonomicky zásadní. Sloužilo jako doplněk obživy místních obyvatel již od středověku a v novověku bylo hlavním důvodem, proč byla Krásná Lípa povýšena nejprve na městečko a později na město.

Velký rozvoj nastal v 18. století, kdy se v rámci idejí merkantilismu do podpory textilnictví zapojila vrchnost a na přání hraběte Filipa Josefa Kinského přichází do Krásné Lípy anglický podnikatel John Barnes. Došlo k rozmachu tkalcovství, přádelnictví, výroby plátna, sukna, nití a příze, punčoch a dalších produktů, narostl počet bělidel a barvíren, každé pondělí se zde na trzích prodávala příze dovážená z celých českých zemí. Krásná Lípa se stala centrem výroby nití a vznikla zde vzorová nitárna. Rozvíjela se také výuka zaměřená na textilní průmysl. V místní pletářské škole se vzdělávali již pracující dělníci i žáci, kteří se teprve na toto povolání připravovali.

Textilní manufaktury a poté průmyslové firmy navazovaly na tradici domácí výroby. V oboru pracovaly celé rodiny a povolání se dědilo z otce na syna. Mezi nejvýznamnější továrnické rodiny v Krásné Lípě patřila rodina Hielle, která po více než čtyři generace vedla prosperující podniky, nejen v Krásné Lípě, ale prostřednictvím poboček i v dalších městech. Synové obvykle začínali v podniku svého otce, kde se naučili řízení závodu a poté si založili vlastní firmu. Do majetku rodiny Hielle patřily firmy Hielle & Dittrich, Hielle & Wünsche, Ruční tkalcovna ROHI, Rolf Hielle, gumo-textilní závod a Hielle & Koch. Jednalo se tedy o svého druhu rodinný koncern.

Právě rodina Hielle měla spolu s Carlem Dittrichem, spolujednatel firmy Hielle & Dittrich, zásadní vliv na rozvoj a modernizaci města. Díky jejich příspěvkům byl ve městě zbudován vodovod, městské lázně, nemocnice, chudobinec a sirotčinec, vznikl městský park a nový hřbitov. Jejich podpora umění je dodnes patrná na vitrážích v kostele sv. Máří Magdaleny, jejichž vznik financovali. Z architektonických počinů zůstaly po těchto podnikatelích s patriotickým duchem památkově chráněné objekty Dittrichovy hrobky u hřbitova a Hielleho vily v Pražské ulici, jedny z dnešních dominant města.

I u dalších sledovaných podniků se projevovaly rodinné vazby. Joseph Franz Palme např. začínal kariéru u svého tchána, na vedení komanditní společnosti J. H. Vattera se zase podíleli nejprve manželka a zeť, po jejich úmrtí pak Vatterova dcera a její děti. Vzájemné sňatky byly evidentní součástí rodinné i podnikatelské strategie, kdy mohlo propojení úspěšných podnikatelských rodin umožnit další prosperitu a rozvoj firmy. Výběr perspektivního podnikatele coby nápadníka dcery majitele byl důležitý především v případě, že dcera měla být dědičkou otcova podniku. Pokud vlastnili členové rodiny více

závodů, mohli vytvořit rodinný koncern a při správném rozložení oborů výroby ovládnout část trhu.

V první polovině 20. století byla Krásná Lípa jedním z center severočeského textilního průmyslu. V místních továrnách pracovaly tisíce dělníků z města i okolí, část výroby probíhala v domácích podmínkách. Existovalo zde několik odvětví textilní výroby, nejrozšířenějším byla výroba pleteného a stávkového zboží zaměřená na výrobu punčoch. Produkty nesloužily pouze domácímu trhu, ale byly vyváženy do mnoha zemí Evropy i do zámoří. Dále v Krásné Lípě působila řada továren na zpracování bavlny, ale pouze jedna společnost spřádala ovčí vlnu. Další firmy zpracovávaly len a hedvábí. Speciálním odvětvím byla výroba umělých květin. Několik společností obchodovalo s polotovary a surovinami a probíhal i obchod s hotovými textilními výrobky.

Konec druhé světové války přinesl většině podniků v Krásné Lípě postupné ukončení výroby. Němečtí majitelé byli odsunuti z území Československé republiky a v případě, že zde zůstali, jim byl podnik odebrán a do jeho čela dosazen národní správce. U větších podniků mohlo být jmenováno více správců a měli pak rozdělené kompetence na výrobu a administrativu. Většina sledovaných podniků však byla určena k likvidaci. Strojní i kancelářské vybavení, polotovary výrobků a suroviny putovaly do jiných podniků po celém Československu. V případě, že nebyl podnik zlikvidován a počítalo se s jeho dalším provozem, stal se součástí většího národního podniku nebo výrobního družstva.

Tento postup téměř zlikvidoval většinu textilní výroby v Krásné Lípě. V provozu zůstaly pouze závody Elite, národní podnik, Varnsdorf a Bonex, národní podnik, Teplice, které převzaly zdejší pletárny.

Po roce 1989 došlo k další redukci i těchto posledních zbytků textilní výroby. Význam společností, které představují dnešní krásnolipskou punčochářskou výrobu, se dostal na okraj ekonomické důležitosti regionu. O existenci bohaté průmyslové výroby v Krásné Lípě dnes svědčí polorozpadlé tovární budovy. V posledních letech znovu dochází k rozvoji a rozkvětu města, ale textilnictví již v tomto procesu nehraje žádnou roli. Sekundární sektor byl úspěšně nahrazen sektorem terciárním a Krásná Lípa se stala z průmyslového města kulturním a turistickým centrem.

6 Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inventární číslo 2, Matrika doktorů německé Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze (1892–1904)

Státní okresní archiv Děčín, *Okresní národní výbor Rumburk (1945–1960)*, NAD 1003

Státní okresní archiv Děčín, *Archiv obce Krásná Lípa (1839–1942)*, NAD 354

Státní oblastní archiv Litoměřice, *Hielle a Wünsche, skárna, barevna a tkalcovna bavlny, Krásná Lípa (1925–1930)*, NAD 974

Státní oblastní archiv Litoměřice, *J. F. Palme, továrna na kotonové punčochy, Trnovany, Krásná Lípa (1939–1938)*, NAD 1060

Státní oblastní archiv Litoměřice – depozit Státní okresní archiv Liberec, *Obchodní a živnostenská komora Liberec (1851–1949)*, NAD 782

Státní oblastní archiv Litoměřice, *Sbírka matrik Severočeského kraje (1558–1949)*, NAD 856

Tištěné prameny

Der Streik der Strick- und Wirkwarenarbeiter in Schönlinde und Gärten. Rumburk

Tiskem vydané prameny

Compass. Finanzielles Jahrbuch, Vídeň, Praha 1910-1944

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiocesim I/1, Praha 1867

Historický lexikon obcí ČR 1869-2005. 1. díl, Praha 2006

Periodika

Bohemia. Vídeň, listopad 1891, roč. 64, čís. 317, s. 7

Literatura

- BENDA, Jiří, *Oděvní průmysl v Českých zemích I*. In: Z dějin textilu 2, Ústí nad Orlicí 1984
- ČERNÍK, Václav, *100 let města Krásné Lípy*, Krásná Lípa, 1970
- ČERNÍK, Václav, *Z historie Krásné Lípy*. In: Krásnolipský zpravodaj, Krásná Lípa, květen 1960, nestránkováno
- DOBEŠ, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan, *Dějiny správy v českých zemích*, Praha, 2005
- FRANZ, Regina – MATIČKA, Vladimír – MARTINOVSKÁ, Ilona – PFAFF, Hannelore, *Po stopách textilních tradic. Imprese k historii v kraji textilu v Šluknovském výběžku a v jižní Horní Lužici*, Seifhennersdorf, 2014
- GRZONKOWSKI, Jacek, *Panteon osobistości tworzących historię Żyrardowa*. In: Żyrardów Murowane Klimaty, č. 3, září 2010, s. 9
- HOFFMAN, Jaroslav, *Nedostatek textilních dělníků v okupovaném severočeském pohraničí v letech 1938 – 1941*. In: Z dějin textilu 10, Ústí nad Orlicí, 1986, s. 7-29
- JAHN-LANGEN, Helene, *Das Böhmisches Niederland. Bevölkerungs- und Sozialstruktur einer Industriedorflandschaft*, Mnichov, 1960
- JAROLÍMEK, Karel, *Letmý pohled do historie školství v Krásné Lípě ve světle obecného vývoje školství u nás*, Krásná Lípa, 2003
- JAROLÍMEK, Karel, *K historii pletářské školy v Krásné Lípě*, Krásná Lípa, 2004
- JEŘÁBKOVÁ, Gabriela, *August Frind. Životní příběh akademického malíře*, Krásná Lípa 2016
- JOZA, Jaroslav, *Z minulosti textilního průmyslu v Libereckém kraji (Počátky tovární výroby ve vlnářském průmyslu v Liberci)*, Liberec, 1958
- JOZA, Petr, NĚMEC, Jan, *Historie a současnost podnikání na Děčínsku a Šluknovsku*, Žehušice 2012
- KALVODA, „Nedáme ani píď naší země“. In: Krásnolipský zpravodaj. Krásná Lípa, květen 1960, nestránkováno.
- KASÍK, Stanislav. *O městském znaku v Krásné Lípě*. In: Děčínské vlastivědné zprávy. Roč. XII., č. 2/2002, Děčín 2002. s. 27-32
- KLÍMA, Arnošt, *Manufakturní období v Čechách*, Praha, 1955
- KLOS, Richard, *Přehled dějin města Krásné Lípy s okolím do konce třicetileté války*, Krásná Lípa, 1997

- KOVAŘÍK, PAVLÁK, SKLENKA, *Vzpomínky k 15. výročí osvobození Krásné Lípy Sovětskou armádou*, in: Krásnolipský zpravodaj, květen 1960, nestránkováno
- KURAL, Václav, RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol., „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*, Ústí nad Labem, 2002
- LAHMER, Robert, *Gedenkbuch der Stadt Schönlinde*, Česká Lípa, 1900
- LYSKOVÁ, Eliška, SVOBODOVÁ, Vlasta, *Len jako faktor rozvoje textilní výroby*. In: Lnářský průmysl 5, Trutnov 1984, s. 199-218
- MATĚJČEK, Jiří, *Rozmístění manufakturní a tovární textilní výroby v českých zemích v letech 1780 – 1848*. In: Z dějin textilu 11, Ústí nad Orlicí, 1987, s. 47-94
- MUSSIČ, Franz Aloys, *Der Markt Schönlinde und dessen eingepfarte Ortschaften*, Praha 1820
- MYŠKA, Milan a kol., *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, Ostrava, 2003
- MYŠKA, Milan, *Lnářský a bavlnářský průmysl na Frýdecku a Místecku do počátků tovární výroby*, Frýdek-Místek, 2013
- NĚMEC, Jan, *Obrázky z průmyslových dějin Šluknovska*, Rumburk, 2012
- NEŠPOR, R. Zdeněk, *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2009
- Ottův slovník naučný*, sv. XXIV., Praha, 1906
- PÁVEK, Miloslav, *Bavlnářský průmysl v Českých zemích do první světové války*. In: Z dějin textilu 9, Ústí nad Orlicí, 1985
- PÁVEK, Miloslav, *Počátky textilní výroby v českých zemích do konce 18. století*. In: Z dějin textilu 2, Ústí nad Orlicí, 1982
- PÁVEK, Miloslav, *Začátky lnářské výroby v Čechách*. In: Lnářský průmysl 3, Trutnov 1980, s. 31-82
- RICHTER, Tomáš, *Rumburská vzpoura a ohlas na ni v české historiografii a literatuře*. Pardubice, 2008
- STRAŠIL, Stanislav, *Z mých vzpomínek*. In: Krásnolipský zpravodaj, Krásná Lípa, květen 1960, nestránkováno
- TOMÍČEK, Josef, *Severočeské plátenictví v době nákladnického systému*. In: Lnářský průmysl 3, Trutnov 1980, s. 93-116
- VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha, 2003
- WEISS, Karel, *Textilní zeměpis*, Brno, 1926

Internetové zdroje

Rudolf BIČIŠTĚ, *Vzpomínka na čtyři letní měsíce roku 1945*, přístupné z:
<http://www.zwittau.cz/WEB/biciste.htm>

Milan KOPECKÝ, *Elite. Historie a současnost*, přístupné z:
<http://elite-cz.cz/Historie-a-soucasnost/1353.html>

Památkový katalog Národního památkového ústavu, vila Eduarda Hille, přístupné z:
<http://pamatkovykatalog.cz?element=12301356&action=element&presenter=ElementsResults>

Památkový katalog Národního památkového ústavu, Dittrichova hrobka s kotelnou, přístupné z:
<http://pamatkovykatalog.cz?element=2174289&action=element&presenter=ElementsResults>

Přestřelky 9. 5., přístupné z: <http://www.tolstejnsky-kraj.cz/index.php?p=351>

7 Seznam příloh

Příloha č. 1: Znak města Krásná Lípa navržený Augustem Frindem.....	68
Příloha č. 2: Pohled z kostelní věže na rybník Cimrák a bělidlo, dobová fotografie.....	69
Příloha č. 3: Vzpomínka na založení firmy Hielle & Dittrich v Krásné Lípě a získání manufaktury v Žyrardowě.....	70
Příloha č. 4: Portrét Carla Dittricha, autor: August Frind.....	71
Příloha č. 5: Kresba Carla Dittricha juniora.....	72
Příloha č. 6: Dittrichova hrobka, dnešní stav.....	73
Příloha č. 7: Dittrichova hrobka s pozůstatky kotelny, dnešní stav.....	74
Příloha č. 8: Villa Hielle v Pražské ulici, dobová fotografie.....	75
Příloha č. 9: Villa Hielle v Pražské ulici, dnešní stav.....	76
Příloha č. 10: Pletárna Gustava Jägera v Krásném Buku, dobová fotografie.....	77
Příloha č. 11: Tovární komín – jediný pozůstatek pletárny Gustava Jägera, Krásný Buk, dnešní stav.....	78
Příloha č. 12: Vila Gustava Jägera, dnešní stav	79
Příloha č. 13: Bývalá vila Josepha Franze Palme.....	80
Příloha č. 14: Novostavba Schindlerovy pletárny v Kyjovské ulici.....	81
Příloha č. 15: Budova bývalých Schindlerových pletáren v Kyjovské ulici.....	82
Příloha č. 16: Veduta továrny Edwina Jägera	83
Příloha č. 17: Budova bývalé továrny Edwina Jägera ve Varnsdorfské ulici.....	83
Příloha č. 18: Veduta firmy Kögler & Endler	84
Příloha č. 19: Veduta firmy J. H. Vatter	84

8 Přílohy

Příloha č. 1: Znak města Krásná Lípa navržený Augustem Frindem

Autor fotografie: Ladislav Bartoniček

Příloha č. 2: Pohled z kostelní věže na rybník Cimrák a bělidlo, kolem roku 1870, dobová fotografie

Zdroj: Gabriela JEŘÁBKOVÁ, *August Frind. Příběh akademického malíře*, s. 18

Příloha č. 3: Vzpomínka na založení firmy Hielle & Dittrich v Krásné Lípě a získání manufaktury v Žyrardowě

Zdroj: G. JEŘÁBKOVÁ, *August Frind*, s. 38.

Příloha č. 4: Portrét Carla Dittricha, autor: August Frind

Zdroj: Oblastní muzeum Děčín, pobočka Rumburk, inv. č. 1350

Příloha č. 5: Kresba Carla Dittricha juniora, autor: neznámý

Zdroj: Oblastní muzeum Děčín, pobočka Rumburk, inv. č. 214-87

Příloha č. 6: Dittrichova hrobka, dnešní stav

Autor fotografie: David Hušek

Příloha č. 7: Dittrichova hrobka s pozůstatky kotelny, dnešní stav

Autor fotografie: David Hušek

Příloha č. 8: Villa Hielle v Pražské ulici, dobová fotografie

Zdroj: Oblastní muzeum v Děčíně, pobočka Rumburk

Příloha č. 9: Villa Hielle v Pražské ulici, dnešní stav

Autor fotografie: Ladislav Bartoníček

Příloha č. 10: Pletárna Gustava Jägera v Krásném Buku, dobová fotografie

Zdroj: Jan NĚMEC, *Obrázky z průmyslových dějin Šluknovska*, s. 47.

Příloha č. 11: Tovární komín – jediný pozůstatek pletárny Gustava Jägera, Krásný Buk, dnešní stav

Autor fotografie: David Hušek

Příloha č. 12: Vila Gustava Jägera, dnešní stav

Autor fotografie: Ladislav Bartoníček

Příloha č. 13: Bývalá vila Josepha Franze Palme, dnes Domov se zvláštním režimem

Autor fotografie: Ladislav Bartoniček

Příloha č. 14: Novostavba Schindlerovy pletárny v Kyjovské ulici, 1929

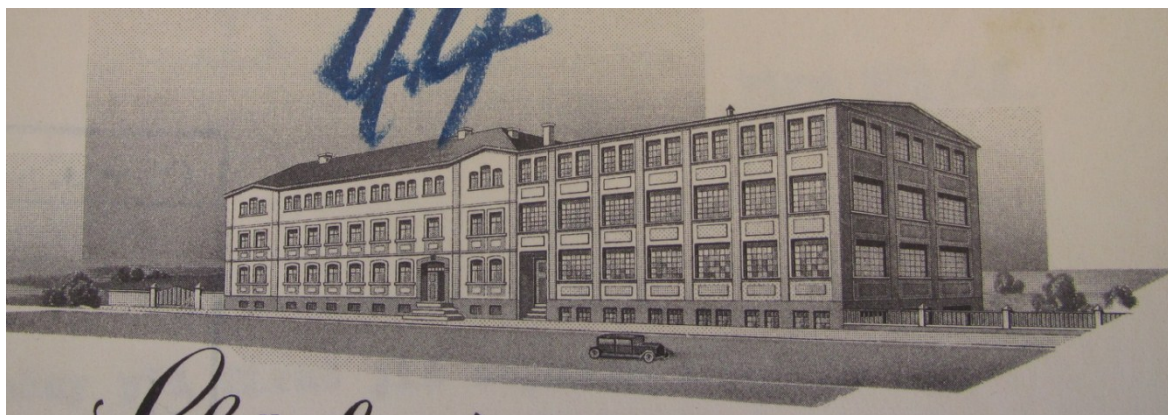
Zdroj: Jan NĚMEC, *Obrázky z průmyslových dějin Šluknovska*, s. 45

Příloha č. 15: Budova bývalých Schindlerových pletáren v Kyjovské ulici, dnes sídlo společností NOVIA spol. s r.o. a NOVIA FASHION, s.r.o., dnešní stav

Autor fotografie: David Hušek

Příloha č. 16: Veduta továrny Edwina Jägera na firemním formuláři, 1944

Zdroj: SOkA Děčín, ONV Rumburk, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Edwin Jäger

Příloha č. 17: Budova bývalé továrny Edwina Jägera ve Varnsdorfské ulici, dnešní stav

Autor fotografie: Ladislav Bartoníček

Příloha č. 18: Veduta firmy Kögler & Endler, továrna na pletené zboží na firemním formuláři

Zdroj: SOKA Děčín, ONV Rumburk, spisy likvidovaných průmyslových podniků – Erna Böhm

Příloha č. 19: Veduta firmy J. H. Vatter na firemním formuláři

Zdroj: J. NĚMEC, *Obrázky*, s. 51